Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир!

ХАЛҚ СЎЗИ

خلق سوزى

ҲИЖРИЙ ҚАМАРИЙ, 1413 ЙИЛ, МУҲАРРАМ, 22-КУН. • ШАМСИЙ, 1412 ЙИЛ. АСАД, 1-КУН.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши ва Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамасининг газетаси

1991 йил 1 январдан чиқа бошлаган — 1992 ЙИЛ 23 ИЮЛЬ, ПАЙШАНБА, 141-СОН • 392 • — НАРХИ: сотувда 2 сўм.

1 сентябрь—Ўзбекистон Республикаси Мустақиллиги куни

ҚЎЛНИ ҚЎЛГА БЕРМАСАК, ДИЛНИ ДИЛГА БЕРМАСАК, ЧЕЧАКДАН-ДА ОМОНАТ, МЎРТДИРСАН МУСТАҚИЛЛИК!

• Вилоят ҳокимлиги: бошқарув ва ижро

ШАКЛЛАНИШ ЖАРАЁНИ

Мустақил давлатимизнинг истиқлол йўлидаги ривожланишини таъминлаш, аввало давлат бошқаруви органлари тизимини такомиллаштириш зарурати туғдирди. Шунинг учун ҳам Республика Олий Кенгаши шу йилнинг 4 январида «Ўзбекистон Республикаси маҳаллий ҳокимият идораларини қайта ташкил қилиш тўғрисида»ги қонунни қабул қилган эди. Ушбу қонунга биноан вилоят, район ва шаҳарларда вакиллик ҳокимиятига ҳамда ижроия-бошқарув идораларига бошчилик қиладиган ҳокимлар лавозими таъсис этилди. Жойларда вакиллик ҳокимиятининг фаолият кўрсата бошлаганига кўп вақт бўлгани йўқ. Лекин у кундан-кун кучга тўлиб, шаклланиб бормоқда.

Самарқанд вилояти ҳокимиятида бу жараён қандай амалга ошаётганлиги хусусидаги мухбиримиз саволларига вилоят ҳокимияти ташкилий ишлар ва кадрлар бўлимининг мудири Й. СУЮНОВ жавоб берди.

— Йўлдош Суюнович, республикамиз ижтимоий-сиёсий ҳаётида бошқарувнинг ҳокимлик лавозими таъсис этилиши муносабати билан катта ўзгаришлар юз бермоқда. Ҳамма жойлардаги каби сизларда ҳам шаҳар ва район ҳокимларини тайинлаш тугалланиб, улар ўз фаолиятларини бошлаб юборишгандир!

— Албатта. Олий Кенгаш қонунига биноан вилоят ҳокими фармойиши билан барча шаҳар ва район ҳокимлари тайинланиб, улар халқ депутатлари Кенгашларининг сессияларида юз фоиз овоз билан тасдиқландилар. Мана уч ойдирки ҳокимлар давлат бошқарувининг янги шакли асосида фаолият кўрсатмоқда. Аммо вакиллик ва ижроия-бошқарув ҳокимиятининг такомиллашуви ва шаклланишини ниҳоясига етди, дейишга ҳали эрта. Чунки, вилоят ҳокимияти ходимлари жойларда бўлганларида ҳар бир янгиликда учраши мумкин бўлган хато ва камчиликларга дуч келмоқдалар. Ҳокимлик давлат бошқарувининг янги шакли бўлгани учун ҳам унинг моҳиятини, мақсад ва вазифаларини тўлақонли тушуниб етиш қийин бўлмоқда.

— Уни нималарда кўрасиз, қандай таърифлайсиз!

— Ҳокимлик маҳкамасининг хизматини намунали ташкил этиш учун, энг аввало ҳокимнинг ҳуқуқий мақоми, унинг ваколат ва масъулият доираси аниқлаб олинмоғи зарур. Чунки ҳоким ўринбосарлари, бўлим мудирларининг ҳуқуқлари ҳоким ваколати доираси билан чегараланади. Уларнинг ҳуқуқий мақоми «Ўзбекистон Республикасида маҳаллий ҳокимият идораларини қайта ташкил этиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни ва Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Президиумининг шу йил 27 февралдаги қарори билан тасдиқланиб, вилоятлар, районлар ва шаҳарларнинг ҳокимлари ҳамда уларнинг вакиллик идоралари — халқ депутатлари Кенгашлари билан ўзаро муносабатлари асослари тўғрисида»ги Низомда белгилаб берилган. Вилоят ҳокимлиги ўз иш фаолиятини ана шу ҳужжатларга асосланган ҳолда юргизмоқда. Биз вилоят ҳокими, унинг ўринбосарлари ва котибият бошлиғи ўртасидаги вазифалар тақсимотини ва иш тартибини тайёрлаб, ҳокимга тасдиқлатиб олдик. Шунингдек, бўлимлар ҳақидаги низомлар ҳам ишлаб чиқилди. Иш юритишнинг бу усули барча район ва шаҳар ҳокимиятлари иш тартибида ҳам ўз аксини топмоқда.

Вазифалар тасдиқланаётганда ҳокимнинг биринчи ўринбосарига бевосита қонунчилик ва ҳуқуқни ҳимоя қилиш идораларининг фаолияти, бошқарувнинг ички ишлари ва кадрларни танлаш, жой-жойига қўйиш бўйича ҳокимга таклиф тайёрлаш вазифалари юклатилди. Шунингдек, у Кенгаш сессияларини чақириш, тайёрлаш ва ўтказишни уюштириш ҳамда ҳоким ҳузуридаги маслаҳат Кенгашининг йиғинларида кўриладиган масалаларни тайёрлашга умумий раҳбарлик қилади. Ҳоким узрли сабабларга кўра ўз вазифасини адо этолмаганда унинг вазифасини бажариш, жамоат ташкилотлари фаолияти билан ҳам шуғулланади.

Шу зайлда барча ўринбосарларга соҳалар бўйича вазифалар тақсимлаб чиқилган.

— Район ва шаҳар ҳокимиятлари ижроия-бошқарув структураси ҳам шу йўналишда давом этади, дейиш мумкинми!

— Йўқ, албатта. Янги давлат бошқарувида вилоят ҳокимининг биринчи ўринбосарига юклатилган кўп вазифаларни бажариш район (шаҳар)да ҳокимият котибияти бошлиғининг тасарруфига киритилган. Котибият район (шаҳар) ҳокимлиги фаолиятини мувофиқлаштириб боради. Сессиялар муҳокамасига киритиладиган масалаларни, ҳоким томонидан чақириладиган йиғилишларни тайёрлаш ва ўтказишни уюштиради. Кадрларни тайёрлашда ҳоким ва унинг ўринбосарига таклифлар киритади. Шунингдек, «Ўзбекистон Республикасининг Давлат тили ҳақидаги қонуни»нинг ҳаётга татбиқ қилинишини таъминлайди. Президент фармонлари, вилоят, район, шаҳар, ҳокимларининг қарор ва фармойишлари ижросини назорат қилиш масалалари билан ҳам шуғулланади.

Шу ўринда вилоятимиздаги барча ҳокимиятларда иш юритиш, давлат тилида олиб борилаётганлигини таъкидлаб ўтмоқни истардим. Чунки давлат тили ҳақидаги ҳужжатда маҳаллий ҳокимият ва бошқарув идораларининг қарорлари давлат тилида тайёрланиши, қабул қилиниши ва эълон қилиниши лозимлиги қонун асосида белгилаб қўйилган. Афсуски, унга риоя қилмаслик ҳоллари ҳанузгача учраб турибди.

— Назаримда кейинги икки-уч йилда раҳбар кадрлар билан шуғулланиш ва уларни жой-жойига қўйиш масаласи айниқса, вилоят ва район, шаҳар бошқарувларида анча оқсаб қолди. Унинг сабабларини нималарда деб ўйлайсиз. Вилоят ижроия бошқарув ҳокимияти кадрлар билан шуғулланадими!

— Бу борадаги фикрингизга қўшиламан. Юмшоқроқ қилиб айтганда, «оқсаб қолди», дейиш мумкин. Аслида, республика Олий Кенгашининг 1990 йил 24 мартда бўлиб ўтган ўн иккинчи чақириқ биринчи сессиясида республика Конституцияси (Асосий қонун)га ўзгартириш киритилиб (6-, 7-моддалар) партиянинг жамиятдаги раҳбарлик мавқеи олиб ташлангандан сўнг бу масала билан ҳеч ким шуғулланмади, деб айтавериш мумкин. Советлар ва уларнинг ижроия комитетлари ҳам бу ишга тўлиқ киришолмадилар. Шу ўртада жамоа сайловлари ва демократия усуллари асосида кўпгина корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва хўжалик раҳбарлари лавозимларига ҳали мустақил ишлашга тайёр бўлмаган ходимлар ўтиб қолдилар. Натижада халқ хўжалигининг кўпгина тармоқларида иш оқсай бошлади. Жойларда турли хил гуруҳбозлик, мансаб талашишлар авжига чиқди.

Бу каби салбий ҳолатларнинг такрорланишига чек қўйиш мақсадида вилоят ҳокимиятининг тасарруфига кирувчи раҳбар кадрлар тизими тасдиқланди. Ушбу тизимга район (шаҳар) ҳокимлари, уларнинг ўринбосарлари, котибият бошлиқлари, ташкилот ва умумий бўлимларнинг мудирлари, ҳуқуқчи-маслаҳатчилар, хотин-қизлар комитетларининг раислари, халқ судьялари, прокурорлар, уларнинг ўринбосарлари, ички ишлар бўлимларининг бошлиқлари, халқ таълими мудирлари, давлат ва жамоа хўжаликларининг раҳбарлари киради. Улар вилоят ҳокимининг розилиги билан вазифаларга тайинланади ва лозим топилганда бўшатилади. Албатта, бу борада ҳокимият томонидан чиқарилган қарорларнинг қонунийлиги таъминланиши керак. Бунда ҳокимнинг биринчи муовини ва ҳуқуқчи-маслаҳатчилар томонидан адолат тарозисининг қай йўсинда тўғри ишлатилишига кўп нарса боғлиқ.

— Бошқарувнинг амалдаги янги шаклида ҳоким ҳузуридаги маслаҳат Кенгаши иш функцияси, унинг таркиби тўғрисида тушунча берсангиз. Кўпчиликни унинг қандай ташкил қилиниши қизиқтирмоқда.

— Маҳаллий Кенгаш ва унинг идоралари фаолиятини бошқариш, ижтимоий иқтисодий ривожлантиришнинг энг муҳим масалаларини ўрганиш ва ечимини топиш мақсадида ҳоким ўзининг қарори билан маслаҳат Кенгашини тузади. Унинг таркибига хоким ўринбосарлари, аҳоли турли ижтимоий қатламларини қамраб олган халқ депутатлари вакиллари киради. Маслаҳат Кенгаши аъзоларининг неча кишидан иборат бўлишлигини ҳоким мустақил ҳал қилади. Маслаҳат Кенгашининг мажлислари ҳоким томонидан зарурат туғилишига қараб чақирилади. У ҳоким ёки унинг топшириғига биноан ўринбосарларидан бири томонидан ўтказилади. Барча масалалар юзасидан узил-кесил қарорни эса фақатгина ҳокимнинг ўзи қабул қилади.

— Халқ депутатлари Кенгашлари фаолиятида ҳокимлар мавқеи ҳақида тўхталсангиз.

— Халқ депутатлари район (шаҳар) кенгаши сессиялари ҳоким томонидан заруратга қараб, аммо йилига камида икки марта чақирилади. Ҳоким навбатдан ташқари сессияни чақиришга ҳам хақлидир. Бу ҳақдаги ўз қарорини сессия ўтишидан кечи билан уч кун олдин эълон қилиши лозим. Ҳокимлар сессияни олиб бориш ҳуқуқига эга. У сессия қарорларини имзолаш билан бирга, лозим бўлганда қарорларни рад этиши, ёхуд қарорларни бошқатдан кўриб чиқиш учун кенгашга қайтириш ваколатига эга. Башарти, қайта кўриб чиқиш чоғида ушбу кенгаш депутатлари умумий сонининг учдан икки қисми илгари қабул қилинган қарорни тасдиқласа, у ҳолда ҳоким қарорни имзолашга мажбур.

— Суҳбатимиз давомида маҳаллий ҳокимиятнинг қуйи бўғинлари фаолияти ва уларнинг ваколатли ҳуқуқлари тўғрисида ҳеч нарса дейилмади. Сизнинг назарингизда бу эски Иттифоқдан қолган «касаллик» бўлиб туюлмаяптими. Чунки илгарилари бошқарувнинг райондан пастки бўғинларида юқоридан қабул қилинган қарорлар қуруқ қоғозбозликдан иборат бўлиб қолар эди.

— Тўғри фаҳмлабсиз. Афсуски, ҳамма жойда ҳам бу эски «касалликдан»» қутулиш осон бўлмаяпти. Чунки маъмурий буйруқбозлик одамларимиз қон-қонига сингиб кетганлиги оқибати бу. Янги давлат бошқарувининг ҳокимлик шакли энди туғулиб, эндигина шаклланиш жараёнини ўтамоқда. У ҳали районга бўйсунувчи шаҳар, қишлоқ ва посёлка кенгашлари фаолиятларини тўла қонли қамраб олишга улгургани йўқ. Бироқ одамлар ўз муаммолари билан асосан уларга мурожаат қиладилар. Демак, ишнинг муваффақиятини таъминлаш кўп жиҳатдан район, (шаҳар) ҳокимларининг ўз ваколатларидан ишбилармонлик билан фойдалана билишга, ўринбосарларнинг, котибият бошлиқлари ва ташкилий бўлимларнинг вазифаларига ижодий ёндашувларига боғлиқ. Уларнинг посёлка ва қишлоқ кенгашлари, доимий комиссиялар, депутатлар билан узвий алоқада бўлишлари кўп нарсани ижобий ҳал этади.

— Мазмунли мулоқотингиз учун раҳмат.

Суҳбатдош: Юсуфбек МУРОД,
«Халқ сўзи» мухбири.

УЗБЕКИСТОН—РОССИЯ:

УМУМИЙ ЕЧИМЛАРНИ ИЗЛАБ

22 июль куни Тошкентда Ўзбекистон Республикаси ва Россия Федерацияси ҳукумат делегациялари ўртасида музокаралар бўлиб ўтди. Ўзбекистон делегациясида республика Бош вазирининг ўринбосарлари Б. Ҳамидов билан К. Ҳаққулов, Ўзбекистон Президентининг давлат маслаҳатчиси Т. Алимов, республика Ташқи ишлар вазири У. Абдураззоқовлар бор. Россия Федерацияси ҳукумати бошлиғининг ўринбосари А. Шохин шу мамлакат делегациясига бошчилик қилмоқда.

Музокаралар чоғида ҳар икки томонни қизиқтирувчи кўп масалалар муҳокама қилинди. Собиқ Иттифоқ республикалари ўртасидаги алоқаларнинг узилиши оқибатида келиб чиққан иқтисодий муаммолар музокарада асосий ўрин тутди.

Иккала томон мавжуд муаммоларни ҳал этишга ягона ёндашувни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, келишилган иқтисодий сиёсатни ўтказиш натижасидагина Ўзбекистонда ҳам, Россияда ҳам хўжалик ва молиявий вазиятни барқарорлаштириш мумкин, деб ишонч билдирди.

Россия билан Ўзбекистон ўртасида нефть ва нефть маҳсулотларини пахта толасига ўзаро манфаатли алмаштириш масалалари учрашувда муҳим ўрин тутди. Учрашув қатнашчилари ҳаётий муҳим хом ашё ва материаллар билан таъминлашда иккала мамлакатда тўпланиб қолган муаммоларни ўзаро мақбул равишда маърифатли асосда ҳал этиш йўлларини топиш учун кўп куч-ғайрат сарфладилар.

Музокаралар якунлари юзасидан Ўзбекистон — Россия муносабатларини ривожлантиришга тааллуқли қўшма ахборот имзоланди.

Шу куни Россия делегацияси аъзоларини Ўзбекистон Республикасининг Президенти И. А. Каримов қабул қилди. Ошкора, эркин суҳбатда музокараларда тилга олинган масалаларни муҳокама қилиш давом эттирилди.

Суҳбатда Россия Федерациясининг Ўзбекистондаги фавқулодда ва мухтор элчиси Ф. Сидорский қатнашди.

(ЎзА).

МАТБУОТ ХОДИМЛАРИНИНГ ВАЗИФАЛАРИ

Ўзбекистон Президенти девонида оммавий ахборот воситалари раҳбарлари иштирокида кенгаш бўлди. Йиғин қатнашчилари республика тараққиётининг ҳозирги босқичида газета, радио ва телевидение, бошқа матбуот органлари олдида турган вазифаларни муҳокама қилдилар. Улар матбуот мустақил давлатимизнинг ички ва ташқи сиёсатини, бозор иқтисодиётига ўтиш муаммоларини батафсил ва қизиқарли ёритиши, ҳаққоний сўзи билан меҳнаткашларни ҳозирги долзарб вазифаларни адо этишга сафарбар қилмоғи зарурлигини таъкидладилар. Учрашувда қалам аҳлининг моддий шароитини яхшилаш, уларни бугунги мураккаб шароитда ижтимоий жиҳатдан ҳимоя этиш масалаларига эътибор қаратилди.

Кенгашда Ўзбекистон Президентининг давлат маслаҳатчиси Б. Назаров, Президентнинг матбуот котиби Ш. Яхъёев қатнашдилар.

(ЎзА).

ҚЎЛИНГНИ БЕР, ҚАРДОШИМ!

ТУРКИЯДА ЎҚИШАДИ

ТОШКЕНТ вилоятининг турли шаҳар ва районларидаги ўрта мактабларни шу йили тугатган 19 нафар ёшлар, ҳунар-техника билим юртларининг 16 нафар талабаси, Ангрендаги педагогика институтида таҳсил олаётган олти талаба ва Тошкент Давлат қишлоқ хўжалик дорилфунунида ўқиётган беш нафар ёш ҳамда икки аспирант янги ўқув йилида қардош Туркиянинг қатор билим масканларида ўқишни давом эттиришади. Улар шу мақсадда ўтказилган синовларда ғолиб чиқишган.

18 июль куни вилоят ҳокими С. Сайдалиев ва ҳоким муовини Ҳ. Ҳамидов ҳокимиятда ана шу ёшлар, уларнинг ота-оналари ва мураббийларини қабул қилишди. Ўзбекистон давлатининг ҳақиқий мустақилликка эришганлиги юртимиз фарзандларининг бундай толега мушарраф бўлиши учун асос яратди. Республика раҳбарияти иқтисодиётдаги аҳвол мураккаблигига қарамай эзгу мақсадлар учун зарур маблағларни қидириб топмоқда. Турли хорижий давлатлар билан шу соҳада янги-янги ҳамкорлик алоқалари ўрнатмоқда.

Т. ИСКАНДАРОВ.

ИСРОИЛЛИК ДИПЛОМАТ— ТАҲРИРИЯТ МЕҲМОНИ

Исроилнинг Ўзбекистон Республикасидаги Мувақҡат ишончли вакили жаноб Шеми Цур мамлакатимиздаги икки ҳафталик сафари давомида мўлжаллаган ишлари жуда кўп бўлишига қарамай, «Халқ сўзи» — «Народное слово» газеталари таҳририятига ташриф буюриш учун вақт топди.

Жаноб Шеми Цур — тажрибали дипломат, у Исроил Ички ишлар вазирлигида қарийб 20 йилдан бери ишлайди. Жанубий Африка, Австралия, бошқа давлатлар элчихоналарида масъул вазифаларни бажарган. Араб-Исроил зиддиятларини тинч йўл билан ҳал қилиш учун 1990 йил октябрида тузилган делегация таркибига кирган. Вазир маслаҳатчиси даражасига эга.

Исроиллик дипломат мустақил Ўзбекистон билан ўз мамлакати ўртасида йўлга қўйилган ҳар томонлама муносабатлардан мамнуният изҳор қилиб, тижорат тизими вакилларининг иқтисодий алоқалари ҳамда қишлоқ хўжалиги, соғлиқни сақлаш, фан соҳаларидаги ҳамкорлик юзасидан аниқ мисоллар келтирди.

— Ўзбекистон, — таъкидлади у, — Ўрта Осиё ҳудудидаги табиий имкониятлари кенг, улкан мамлакатдир. Унинг бойликларидан самарали фойдаланишга кўмаклашиш тажрибаси Жанубий Америка мамлакатлари, Японияда синовдан ўтган исроиллик бизнесменларнинг мақсадидир. Ўз навбатида бизнинг ишбилармонлар ҳам олдин бошқа мамлакатлар учун тақиқланган кўплаб амалий тажрибаларни эгаллаш ниятидадирлар. Мўлжалланган тадбирларни амалга оширишда яқинда очилиши кутилаётган, Ўзбекистон ҳаво йўллари миллий авиакомпанияси амалга оширадиган «Тошкент — Тель-Авив» рейси кўп қулайликлар яратиши мумкин.

Учрашувда Исроил ва Ўзбекистон халқлари ҳаёти юзасидан тўлароқ ва ҳаққоний хабарлар алмашиб туриш хоҳиши билдирилди. Мувақҡат ишончли Вакил бугунги Исроил барча давлатлар, биринчи навбатда ён қўшнилари билан тинч-тотув яшашга киришган эркин демократик мамлакат эканлигини таъкидлаб, бу хусусиятлар ҳукумат бошига Исоқ Рабин келгандан сўнг яна кучайганини эслатди. Ҳозирги долғали шароитда ҳақиқий хабарлар билан танишиш зарурати жуда кучайган. Шунинг учун ҳам мен таҳририятга ташриф буюриш учун вақт ажратдим, деди жаноб Шеми Цур.

Учрашувда қатнашган журналистлар ишончли вакилга кўплаб саволлар билан мурожаат қилишди. Жумладан, уларни Ўзбекистондан борган яҳудий муҳожирларининг ҳаёти қизиқтирди. Жаноб Шеми Цур улар дастлаб бироз қийинчилик сезиб, сўнг яхши яшаётганини, авлодлари анъаналарини сақлаб келаётганликларини билдирди. Масалан, шу йил апрель—май ойларида Тель-Авивда ўтган фольклор фестивалида Ўзбекистон вакилларидан тузилган, ўзбек миллий либосларидаги ансамбль катта муваффақият қозонди. Яқинда ташкил топган «Исроил—Ўзбекистон» жамияти уларнинг собиқ ватанлари билан алоқаларини йўлга қўйишда сезиларли ишлар қилаяпти.

Учрашув сўнггида жаноб Шеми Цур газетанинг бош муҳаррири А. Жўрабоевга Исроилнинг тарихи ва бугунги ҳаётидан ҳикоя қилувчи адабиётлар тўпламини топширди ва бундан буён газетани Ўзбекистон—Исроил ҳамкорлигига бағишланган материаллар билан таъминлаб туришга ваъда берди.

А. КУЧЕРЕНКО.

А. ЗУФАРОВ олган сурат.

• Шахсий фикр

ТУБ ИСЛОҲОТ ЗАРУР

Биз дунёдаги энг саводхон мамлакат бўла туриб энг қолоқ мамлакатга айланиб қолганимиз кишини ўйлантиради.

Аслида биз ҳақиқатан ҳам саводхон мамлакатмизми? Йўқ, албатта. Маориф соҳасидаги қўшиб ёзишлар ҳамон давом этмоқда.

Бизда умумий ўрта таълим текин эди. Демак, ҳар қандай одам илм олиш имкониятига эга эди. Ҳақиқатда мавжуд ўнлаб мураккаб фанларни шундай кенг дастур бўйича ўрганиш мумкин эмаслигига ақл етмоғи учун академик бўлиш шарт эмас.

Мана, бир ўйлаб кўринг. Ҳар қандай ўрта маълумотли одам бир неча номаълум юқори тартибли тенгламалар системасини, тригонометрик тенглама ва айниятларни, логарифмик тенгламалар, ҳаттоки дифференциал ва интеграл ҳисобга доир масалаларни ҳеч бўлмаса қониқарли даражада ўрганган бўлмоғи лозим. Адабиёт, ноорганик ва органик кимё, физика, зоология, ботаника, биология, тарих, жамиятшунослик каби ўнлаб фанларни ўрта мактаб дастури даражасида билмоғи шарт.

Бунинг устига ўрта маълумотли 16—17 ёшли қиз ёки йигит она тилидан бошқа рус тили ва инглиз тилида бемалол фикрини оғзаки ва ҳатто ёзма баён қила оладиган бўлмоғи лозим. Яъни, уни Лондон ёки Москвага олиб бориб қўйса, бемалол нонини топиб ейдиган бўлиши керак. Ахир шунга ишониб бўладими? Аслида ўша битирувчилар орасида ўз она тилида ҳижжалаб ўқийдиганлар камайиш ўрнига борган сари кўпайиб бормоқда. Демак, бизда ҳамма ўрта маълумотли деган гапга ишонса бўладими? Шундай дейиш воқеликни бузиб кўрсатишдек маънавий пасткашлик эмасми? Ахир бу ашаддий қўшиб ёзиш эмасми?

Энг аввало мана шу мажбуриятлилик ҳақида ўйлаб кўришимиз керак. Мажбурий деган сўзга ҳам ўрганиб қолгандик. Масалан, бизда ҳар ким меҳнат қилиш ҳуқуқига эга эди. Ҳаттоки, меҳнат қилиш мажбурий эди. Шунингдек, таълим ҳам. Яхши даволаниш мажбурий эмас. Худо кўрсатмасин, агарда шундай бўлганда, мана шу тишларингизни олиш керак вассалом, деб мажбурлаб тишингизни суғуриб олишармиди? Демоқчиманки, кишининг тишини мажбурий суғириб олса бўлади, аммо мажбурлаб инглиз, француз тилини, ҳаттоки рус тилини ҳам ўргатиб бўлмайди. Шунингдек, математика, физика, кимё, тарих, биология, жамиятшунослик каби фанларни ҳам мажбурлаб ўргатиб бўлмайди. Ҳаттоки бошланғич таълим ҳам мажбурий бўлмаслиги керак.

Халққа бошланғич таълим олиш имконияти берилмоғи лозим. Аммо ҳозиргидек, 30—40 боладан ташкил топган ўқув гуруҳларига чек қўйилиб, машғулотлар сони 10 ўқувчидан ортиқ бўлмаган гуруҳларда олиб борилмоғи лозим. Бундан ташқари ўқитувчини ўқувчи ёки ота-она танламоғи керак. Ана шундагина кўплаб сунъий равишда олинган категориялар ўз-ўзидан миси чиқиб қолади. Ана шундагина муаллим кўргазмали қурол ясаб ёки кабинет безаб эмас, сунъий обрў орттириш билан эмас, балки иложи борича ўқувчига билим бермоқ учун ўз устида ишлай бошлайди.

Бошланғич таълимдан кейин болалар фақат ўзлари қизиққан фанлар бўйича қисман пул тўлаб маълумотларини оширмоғи керак. Чунки ҳозирги мактабда ўқитиладиган ҳамма фанлар барчага ҳам керак эмас. Шундай экан, уларга ҳаётида умуман асқотмайдиган фанларни мажбурлаб ўргатишнинг нима кераги бор. Ахир бу бепул бўлгани билан сарф-харажатларсиз амалга ошаётгани йўқ.

Бир вақтлар биз еттинчи синфда меҳнат дарсидан қуёнчиликни ўрганган эдик. Шу мақолани ёзиш муносабати билан укамдан сўрасам, улар ҳам қуёнчиликни ўрганишаётган экан. Демак, йигирма йилдан бери бизнинг мактабимизда қуёнчилик ўргатилмоқда. Аммо қишлоғимизда бирон киши қуёнчиликдан қойил қилиб даромад қилаётганини билмайман. Мактабда фан сифатида одобнома фани ўтилишини қандай изоҳлаш мумкин. Ахир мактаб дегани энг аввало одобхона дегани эмасми?

Хўш, бошланғич таълим жорий қилинди, дейлик. Бу тўртинчи—бешинчи синфдан кейин бола ўзи қизиққан фанларни ўргансин дегани. Қизиқса, яхши, аммо бола ҳеч нарсага қизиқмаса-чи? Унда нима бўлади, деган савол туғилиши мумкин. Биринчидан, ҳамма ҳам академик бўлавермайди. Иккинчидан, жамиятимизда мавжуд касб-корларнинг 90 фоизини эгаллаш учун бошланғич маълумотнинг ўзи кифоя қилади.

Билим олмоқ учун аввало одам унга эҳтиёж сезмоғи керак. Ана шундагина унда ўрганиши керак бўлган фанга нисбатан кучли иштиёқ пайдо бўлади.

Хуллас, Халқ таълимини ҳақиқатан ҳам ҳаётий, яъни инсон манфаатларига хизмат қилдирмоқчи бўлсак, туб ислоҳот ўтказмоқ зарур.

Асадулла ОРТИҚОВ,
Қашқадарё вилояти Яккабоғ туманидаги Сайдал қишлоқ кенгашининг депутати.

ТУЗАТИШ

Газетамизнинг 22 июль сонида биринчи бетда чоп этилган Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг қарори сарлавҳаси «Ўзбекистон Республикасининг дипломатия ходимлари учун дипломатия даража ва мартабаларини белгилаш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини амалга киритиш ҳақида» деб ўқилсин.

Ўзбекистон Республикасининг қонуни

ТАЪЛИМ ТЎҒРИСИДА

Таълим олиш ҳуқуқи шахснинг асосий ҳуқуқларидан биридир.

Таълим Ўзбекистон Республикасида жамиятни ижтимоий-иқтисодий, маънавий ва маданий ривожлантиришнинг устивор соҳаси ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси таълим соҳасидаги давлат сиёсатини умуминсоний қадриятларни, халқнинг тарихий тажрибасини, маданият ва фан бобидаги кўп асрлик анъаналарини, жамиятнинг истиқболдаги ривожини ҳисобга олган ҳолда юргизади.

Таълим илм бериш ва тарбияни ўз ичига олади, у республиканинг ақл-заковат ва илм борасидаги куч-қувватини ривожлантириш, жамият, оила ва давлат олдидаги ўз масъулиятини англайдиган ҳар жиҳатдан баркамол эркин шахсни шакллантириш мақсадини кўзлайди.

I БЎЛИМ. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

1-модда. Ўзбекистон Республикасининг таълим тўғрисидаги қонунлари

Таълим Конституцияга, «Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига, ушбу Қонунга ва уларга мувофиқ ҳолда чиқариладиган бошқа қонун ҳужжатларига мувофиқ рўёбга чиқарилади.

Қорақалпоғистон Республикасида таълимга доир масалалар Қорақалпоғистон Республикасининг Конституцияси ҳамда қонунлари билан тартибга солиб борилади.

2-модда. Таълим тўғрисидаги қонунларнинг вазифалари

Таълим тўғрисидаги қонунлар фуқароларнинг илм олиш соҳасидаги конституциявий ҳуқуқлари ҳимоя қилинишини таъминлайди, жисмоний ва юридик шахсларнинг таълим соҳасидаги ўзаро муносабатларининг принциплари, ҳуқуқ-ваколатлари ва масъулиятларини, Ўзбекистон Республикасида таълим эркин ривожланишининг ҳуқуқий кафолатларини белгилаб беради.

3-модда. Таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий принциплари

Таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий принциплари қуйидагилардан, чунончи:

таълим ва тарбиянинг инсонпарварлиги ҳамда демократиклиги;

таълим тизимининг узлуксизлиги ва изчиллиги;

давлат таълим тизимининг илмийлиги ва дунёвийлиги;

таълимда умуминсоний ва миллий-маданий қадриятларнинг устиворлиги;

давлат таълим стандартлари доирасида ҳамманинг таълим олиши учун имконият яратилганлиги;

таянч (тўққиз синф ҳажмидаги) таълимнинг мажбурийлиги;

таълим, маънавий ва жисмоний тарбия дастурларини танлашга ягона ва табақалаштирилган ёндашув;

билимдонлик ва истеъдодни рағбатлантириш;

таълим муассасаларида чет тилларни ўрганиш, дин тарихи ва жаҳон маданияти соҳасида билим олиш учун шароитлар яратиш;

таълим муассасаларининг сиёсий партиялар ва ижтимоий-сиёсий ҳаракатларнинг таъсиридан ҳоли бўлиши;

тарбияланувчилар ва таълим олувчиларни ҳурматлаш;

педагог шахсини, унинг ижтимоий мавқеини ҳурматлаш;

амалдаги қонунлар доирасида мулкчиликнинг барча шаклларидаги таълим муассасаларининг тенг ҳуқуқлилиги, уларнинг мустақиллигидан иборатдир.

4-модда. Илм олиш ҳуқуқи

Ўзбекистон Республикаси келиб чиқиши, жинси, тили, ёши, ирқи, миллати, эътиқоди ва динга муносабатидан, ижтимоий аҳволи, машғулотининг тури, турар жойи, республика ҳудудида қанчадан бери яшаётганлигидан қатъий назар барчанинг таълим олиши учун тенг ҳуқуқларни кафолатлайди.

Таълим муассасаларига қабул қилиш шартлари давлат бошқарув идоралари томонидан тасдиқланадиган қоидалар билан белгиланади.

Таълим олиш ҳуқуқи:

таълим олиш учун ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитлар яратиш;

давлат тасарруфидаги ва давлат тасарруфида бўлмаган таълим муассасалари тармоқларини ривожлантириш;

давлат тасарруфида таълим муассасаларида бепул таълим олиш ва давлат тасарруфида бўлмаган таълим муассасаларида белгиланган меъёрлар доирасида таълим олиш;

таълимнинг кундузги, кечки, сиртқи, оиладаги ва экстернат таълим каби турли шаклларидан фойдаланиш, давлат таълим муассасаларида шартнома асосида пуллик таълимни йўлга қўйиш;

барча турдаги таълим муассасаларини битирувчиларнинг таълимнинг кейинги босқичи ўқув юртига киришларида тенг ҳуқуққа эга эканлиги билан таъминланади.

Бошқа давлатларнинг фуқаролари таълимни шартномалар ва битимларда белгиланган шартларда ва тартибда республика таълим муассасаларида оладилар.

5-модда. Таълим тиллари

Таълим муассасаларида таълим беришда қайси тилдан фойдаланиш «Ўзбекистон Республикасининг давлат тили тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни билан тартибга солинади.

6-модда. Таълимнинг давлат стандартлари

Ўзбекистон Республикасида мулкчиликнинг барча шаклидаги ўқув юртлари учун мажбурий бўлган маълумот савиясига ва ўқув дастури ҳажмларига нисбатан қўйиладиган асосий талабларни белгилаб берувчи, таълимнинг жаҳон тажрибаси мезонларига мос давлат стандартлари белгиланади.

Таълимнинг давлат стандартларини белгилаш ва жорий этиш тартиби Ўзбекистон Республикасининг Ҳукумати томонидан белгиланади.

II БЎЛИМ. ТАЪЛИМ ТИЗИМИ

7-модда. Ўзбекистон Республикасида таълим тизими

Ўзбекистон Республикасида таълимнинг ягона тизими амал қилиб, у қуйидагиларни ўз ичига олади:

мактабгача тарбия;
умумий таълим;
мактабдан ташқари таълим;
ҳунар-техника таълими;
ўрта махсус таълим;
олий таълим;
илмий ва илмий-педагогик ходимлар тайёрлаш;
кадрларнинг касб-кор малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш;
оиладаги таълим;
мустақил таълим.

Таълим тизими ўқув режалари ва дастурлари мувофиқлаштирилганлиги, таълим босқичлари ва шаклларининг изчиллиги, таълимнинг давлат стандартларига мос келиши билан таъминланади.

8-модда. Мактабгача таълим

Мактабгача таълимнинг вазифаси бола камолати асосларини шакллантиришдан, унинг билимга қизиқишини, маданий-ахлоқий эҳтиёжларини, дастлабки меҳнат кўникмаларини, илмга муҳаббат қўйишини ўстиришдан, саломатлигини мустаҳкамлашдан иборатдир.

Мактабгача тарбия оилада ва мактабгача тарбия муассасаларида олиб борилади.

9-модда. Умумий таълим

Умумий таълим узлуксиз давлат таълими тизимида асосий бўғин бўлиб, таълим олувчилар илмий билим, меҳнат ва бошланғич касб-кор кўникмалари, ишбилармонлик асосларини эгаллашларини, шунингдек ўз ижодий қобилиятлари ва маънавий фазилатларини ривожлантиришларини таъминлайди.

Умумий таълим уч босқич: бошланғич (I—IV синфлар), таянч (V—IX синфлар) ва ўрта (X—XI (XII) синфлар) босқичдан иборат бўлиб, бошланғич, таянч ва ўрта мактабларда, бошқа ўрта ўқув юртларида (гимназиялар, лицейлар ва бошқаларда) амалга оширилади.

Таянч таълими мажбурий бўлиб, таълим олувчиларга ўрта таълим муассасаларида, турли хил ҳунар ва ўрта махсус ўқув юртларида таълим олишни давом эттириш ҳуқуқини беради.

Ҳар бир босқичда таълим олувчининг ёши ва таълимнинг давомийлик муддати тегишли таълим муассасасининг устави билан белгиланади.

III босқич таълим муассасаларига ўқувчилар қабул қилиш танлов асосида амалга оширилади.

Ўрта умумий таълим муассасаларида ихтисослашган таълим амалга оширилиши, ўқувчилар танлови бўйича курслар жорий этилиши ва фанлар чуқур ўргатилиши мумкин. Бундай курсларнинг дастурлари умумтаълим муассасалари томонидан тасдиқланади.

10-модда. Мактабдан ташқари таълим

Болалар ва ўсмирларнинг шахсий талаб-эҳтиёжларини тўлароқ қондириш, уларнинг бўш вақтини ва дам олишини ташкил этиш мақсадида давлат идоралари, мулкчиликнинг турли шаклидаги корхоналар, жамоат бирлашмалари ва фуқаролар маданий-ахлоқий, табиий-илмий, техника, спорт ва бошқа йўналишдаги мактабдан ташқари муассасалар барпо этишлари мумкин.

Турли хилдаги мактабдан ташқари муассасалар фаолиятига давлат томонидан кўмак берилади, бу фаолият таълим идоралари томонидан мувофиқлаштирилади, уларнинг белгиланган тартибда тасдиқланган низомлари билан тартибга солинади.

11-модда. Ҳунар-техника таълими

Ҳунар-техника таълими меҳнат ва касб-кор маҳорати ҳамда кўникмалари олишни, ишчи кадрлар тайёрлашни, уларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни мақсад қилиб қўяди.

Ҳунар таълими ҳунар билим юртларида, ўқув-ишлаб чиқариш, ўқув-курс комбинатларида, марказларида, бошқа ўқув юртларида ёки бевосита ишлаб чиқаришда олиб борилади.

Ҳунар-техника таълими таянч таълими асосида бир вақтнинг ўзида умумий ўрта таълим бериш ёки фақатгина касб ўргатиб қўя қолиш ёхуд бошқа таълим асосида фақатгина касб ўргатиш орқали амалга оширилади.

Давлат тасарруфидаги ҳунар-техника билимлари ўргатиладиган таълим муассасаларида дастлабки касбни ўрганаётган, шунингдек иш билан таъминлаш давлат хизматининг йўлланмаси билан қайта тайёргарликдан ўтаётган фуқароларнинг таълим олиши бепулдир.

12-модда. Ўрта махсус таълим

Ўрта махсус таълим ўрта бўғин мутахассисларини тайёрлаш мақсадини кўзлайди.

Ўрта махсус таълим техникумларда, билим юртларида, коллежларда ва бошқа ўрта махсус ўқув юртларида, шу жумладан ўзга хилдаги ўқув юртлари (ҳунар-техника билим юртлари ёки олий ўқув юртлари) билан қўшилган ўрта махсус ўқув юртларида таянч, ўрта ва ҳунар-техника таълими негизида амалга оширилади.

Давлат тасарруфидаги ўрта махсус билим ўргатиладиган таълим муассасаларида дастлабки касбни ўрганаётган, шунингдек иш билан таъминлаш хизматининг йўлланмаси билан қайта тайёргарликдан ўтаётган фуқароларнинг таълим олиши бепулдир.

13-модда. Олий таълим

Олий таълим ўзи танлаган фаолият соҳасида чуқур умумилмий ва махсус билимни зарур касб-кор кўникмаси билан уйғунлаштирадиган юқори малакали мутахассислар, шунингдек илмий ва илмий-педагогик ходимлар тайёрлаш мақсадини кўзлайди.

Олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш умумий ўрта, ўрта ҳунар-техника, ўрта махсус таълим асосида амалга оширилади. Олий ўқув юртларида таълим олиш учун саралаш ва ўқишга қабул қилиш қонунлар билан тартибга солинади.

Олий ўқув юртларидаги таълим икки босқичли асосда, Ўзбекистон Республикасининг Ҳукумати тасдиқлаган Низомга мувофиқ изчил тарзда бакалавр ва магистр даражаси бериш орқали амалга оширилади.

Сиртқи ёки мустақил таълим тарзида ўрганишга йўл қўйилмайдиган касб ва ихтисослар рўйхати Ўзбекистон Республикасининг Ҳукумати томонидан белгиланади. Фуқаролар шартнома (пуллик) асосида иккинчи олий маълумот олишга ҳақлидирлар.

Олий ўқув юртларининг фаолияти ўз уставлари билан тартибга солинади. Олий ўқув юртлари қонунларда белгиланган тартибда вақти-вақти билан аттестация ва аккредитациядан ўтказиб турилади.

14-модда. Илмий ва илмий-педагогик ходимлар тайёрлаш

Илмий ва илмий-педагогик ходимлар тайёрлаш узлуксиз таълим тизимида олий босқич ҳисобланиб, шахс ва жамият эҳтиёжларини, шунингдек жамиятнинг бундай кадрларга бўлган талаб-эҳтиёжини қондиришни таъминлайди.

Илмий ва илмий-педагогик ходимлар тайёрлаш, илмий даражалар ва унвонлар бериш тартиби қонунлар билан белгиланади.

Олий таълим тизимидаги илмий фаолият шартномалар, контрактлар, давлат буюртмалари, дастурлари, лойиҳалари бўйича, шунингдек ўз илмий манфаатларига мувофиқ илмий жамоалар, айрим муассасалар томонидан амалга оширилади. Шу мақсадда илмий, илмий-ишлаб чиқариш бўлинмалари, бирлашмалари, уюшмалари, талаба ёшларнинг илмий-техника ижодиёти марказлари ва бошқа тузилмалар тузилади.

15-модда. Кадрларнинг малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш

Кадрларнинг малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш ижтимоий ривожланиш, фан-техника тараққиёти, талабларига, ишлаб чиқаришдаги, меҳнат бозоридаги ўзгаришларга мувофиқ равишда, шунингдек одамларнинг шахсий талаб эҳтиёжларини ҳисобга олиб, касбий билим ҳамда кўникмаларини чуқурлаштириш ва бойитиш, шунингдек янги ихтисос ўргатиш мақсадида амалга оширилади.

Кадрларнинг малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш давлат маблағлари ҳисобидан, шунингдек корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, айрим шахслар билан шартномалар асосида давлат тасарруфидаги ва бошқа хил ўқув юртлари базасида амалга оширилади. Таълимнинг шакллари, муддатлари ва мазмуни буюртмачи билан келишилган ҳолда ўқув юртлари томонидан белгиланади.

16-модда. Оиладаги таълим

Ота-оналар ва оиланинг бошқа аъзолари шахснинг жисмоний, маънавий камолати ва ақл-заковат жиҳатидан ривожланишига асос солишлари лозим.

Ота-оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар боланинг маълумотни оилада олиши учун имконият яратиб беришга ҳақлидирлар. Бундай ҳолларда ўқувчиларнинг ота-оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар билан таълим муассасаси, таълимни бошқарувчи тегишли идора ўртасида шартнома тузилиб, унда бола, оила ва жамиятнинг манфаатлари ҳисобга олинган ҳолда томонларнинг ҳуқуқий, иқтисодий ва бошқа мажбуриятлари белгилаб қўйилади.

Болаларга уй шароитларида таълим бериш ўқув юртларининг дастурлари бўйича амалга оширилиб, кейинчалик экстернат тартибида аттестациядан ўтказилади.

Оилада таълим олаётган шахслар тегишли аттестациядан ўтгач, таълимнинг исталган босқичидан бошлаб ўқишни таълим муассасасида давом эттиришга ҳақлидирлар.

Давлат оиладаги таълимга ёрдам кўрсатади. Тегишли давлат муассасалари томонидан қонунларда белгиланган тартибда методик, диагностик, маслаҳат ёрдами берилади. Қонунларда белгиланган ҳолларда ва тартибда оилага компенсация тўланиши мумкин.

17-модда. Мустақил равишда билим олиш

Давлат одамларнинг мустақил равишда ўз маълумотлари, маданий ва касб-кор савияларини оширишга бўлган интилишларини қўллаб-қувватлайди ва бунинг учун зарур шароитлар яратиб беради.

Билим ёки малака даражасини мустақил равишда оширган шахсларга экстернат тартибида имтиҳон топшириш имконияти яратиб берилади.

18-модда. Таълим тўғрисидаги ҳужжатлар

Аккредитациядан ўтган таълим муассасаларининг битирувчиларига, мактабгача таълим муассасалари бундан мустасно, таълим тўғрисидаги белгиланган намунадаги ҳужжат берилади.

Таълим тўғрисидаги белгиланган намунадаги ҳужжат мустақил равишда, оилада билим олиш орқали таълим олган ёки ўз билим ёхуд малакаси даражасини оширган, экстернат тартибида имтиҳонларни муваффақиятли топширган шахсларга ҳам берилади.

Аспирантура, докторантурани тугатиб, диссертация ёқлаганидан кейин фан номзоди ёки фан доктори илмий даражаси ва диплом берилади.

Давлат таълим тўғрисидаги ҳужжатлар амалдаги халқаро қоидаларга мувофиқ келишини таъминлайди.

III БЎЛИМ. ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ БОШҚАРИШ

19-модда. Таълим тизимини бошқаришнинг давлат-ижтимоий хусусияти

Ўзбекистон Республикасида таълим тизимини бошқариш давлат-ижтимоий хусусиятига эгадир.

20-модда. Ўзбекистон Республикасининг таълим соҳасидаги ваколатлари

Таълим соҳасида Ўзбекистон Республикасининг тасарруфига олий ҳокимият ва бошқарув идоралари томонидан амалга ошириладиган:

таълим соҳасида ягона давлат сиёсати белгилаш ва амалга ошириш;

таълим соҳасида ҳуқуқий бошқаришни амалга ошириш;

таълимни ривожлантириш, уни моддий-техника жиҳатидан таъминлаш дастурларини ишлаб чиқиш ва рўёбга чиқариш;

таълимни давлат томонидан бошқарилишининг марказий идораларини шакллантириш ва уларга раҳбарлик қилиш;

таълим муассасалари ташкил этиш, уларни қайтадан тузиш ва тугатиш тартибини белгилаш, улар тўғрисидаги низомларни тасдиқлаш;

таълим тўғрисидаги ҳужжатлар намуналарини ва уларни бериш тартибини тасдиқлаш;

таълим муассасаларини аттестациядан ўтказиш, аккредитация қилиш ва уларга лицензиялар бериш тартибини, педагогик ва илмий кадрларни аттестациядан ўтказиш тартибини белгилаш;

таълимнинг жаҳон даражасига мос давлат стандартларини белгилаш;

республика бюджетининг таълимга йўналтириладиган улушини белгилаш;

таълимни пул билан таъминлашнинг давлат меъёрларини, шу жумладан таълим олувчилар ва педагог ходимларни моддий таъминлашнинг меъёрларини, таълим муассасаларига солиқ солиш, таълим олувчилар ва педагог ходимларга имтиёзлар бериш тартибини белгилаш;

таълим ва фанни ривожлантириш республика фондини шакллантириш;

педагог кадрлар тайёрлашни ташкил этиш ваколатлари киради.

21-модда. Маҳаллий ҳокимият ва бошқарув идораларининг таълим соҳасидаги ҳуқуқ-ваколатлари

Маҳаллий ҳокимият ва бошқарув идоралари:

таълим муассасалари тармоқларининг ўз ҳудудларини ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг талаб-эҳтиёжларига мос келишини таъминлайдилар;

республика идоралари тасарруфидаги ўқув юртлари ва таълим муассасаларидан ташқари ўқув юртлари ва бошқа таълим муассасалари ташкил этадилар, уларни қайта ташкил этадилар ва тугатадилар, уларнинг уставларини рўйхатдан ўтказадилар;

мулкчиликнинг турли шаклларига асосланган маҳаллий аҳамиятга молик таълим муассасалари очиш учун лицензиялар берадилар;

ўз ваколатлари доирасида ўз ҳудудларидаги таълим муассасалари учун пул билан таъминлашнинг миқдорларини, иш ҳақи тўлаш шартлари ва солиқ имтиёзларини белгилайдилар, корхоналар, ташкилотлар, кооперативлар, акциядор муассасалар ва ташкилотларнинг ихтиёрий бадаллари, бошқа бадаллар ва ионалар ҳисобидан таълимни ривожлантириш фондларини шакллантирадилар;

таълим бўйича кенгашлар, таълим муассасалари раҳбарияти билан биргаликда таълим олувчилар ва таълим ходимларининг ижтимоий талаб-эҳтиёжлари қондирилишини таъминлайдилар;

ўз ҳудудларида ишчи кадрлар ва мутахассисларга бўлган эҳтиёжни аниқлайдилар;

турар жойларда болалар ва ёшларни тарбиялаш, уларнинг қобилиятларини ўстириш ва талаб-эҳтиёжларини қондириш учун лозим шарт-шароитлар яратадилар;

васийлик қилишга доир масалаларни қонунларда белгиланган тартибда ҳал этадилар;

ўз ваколатлари доирасида таълимнинг, педагог ходимлар касб-кор тайёргарлигининг даражасига нисбатан қўйилган давлат талабларига риоя этилиши устидан ўз ҳуқуқ-ваколатлари доирасида назоратни амалга оширадилар.

22-модда. Ўзбекистон Республикасида таълимни бошқариш давлат идоралари

Ўзбекистон Республикасида таълимни бошқаришни давлат ҳокимияти ва бошқарувининг олий ҳамда маҳаллий идоралари томонидан ваколат берилган махсус давлат идоралари амалга оширадилар.

Таълимни бошқариш давлат идоралари таълим муассасаларида давлат томонидан белгиланган талаблар ва меъёрлар бажарилишини таъминлайдилар, кимнинг тасарруфида эканлиги ва мулкчилик шаклидан қатъий назар таълим муассасаларига методик ёрдам кўрсатадилар.

Таълимни бошқариш давлат идораларининг таълим муассасалари фаолиятига аралашувига улар Ўзбекистон Республикаси қонунларини бажармаганлари тақдирдагина йўл қўйилади.

23-модда. Таълим муассасаларини бошқариш

Давлат тасарруфидаги таълим муассасаларини бошқариш Ўзбекистон Республикаси қонунларига ва шу муассасаларнинг Уставига мувофиқ ҳолда амалга оширилади.

Давлат тасарруфидаги таълим муассасасига умумий раҳбарлик иши унинг белгиланган тартибда тузиладиган ва амал қиладиган кенгаши томонидан олиб борилади.

Давлат тасарруфидаги таълим муассасасига бевосита раҳбарлик мудир, директор, ректор ёки бошқа раҳбар томонидан амалга оширилади.

Давлат тасарруфидаги ўрта умумий таълим, ҳунар-техника ва ўрта махсус таълим муассасаларининг раҳбарлари лавозимига давлат бошқарувининг тегишли идораси томонидан белгиланган тартибда тайинланадилар.

Давлат тасарруфидаги олий ўқув юртларининг ректорларини тегишли вазирликлар ва идораларнинг тақдимига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати тайинлайди ва бу ректорлар ўқув-тарбия жараёнининг аҳволи учун тўлиқ жавобгар бўладилар.

Давлат тасарруфида бўлмаган таълим муассасаларининг раҳбарлари уларнинг муассислари томонидан тайинланади.

24-модда. Таълим муассасаларини бошқаришда жамоатчиликнинг иштироки

Давлат тасарруфидаги таълим муассасаларини бошқариш ўқувчилар, талабалар, педагог ходимлар, хизматчилар, ота-оналар, жамоатчиликнинг бошқа вакиллари иштирокида амалга оширилади.

Таълим тизимида:

жамоанинг умумий йиғилиши (конференцияси);

ягона умумтаълим сиёсатини ўтказишда жамоатчилик ва давлат ҳамкорлигининг шакли сифатида таълим муассасасининг кенгаши;

таълим ходимлари, ноҳия, шаҳар, вилоят конференциялари, республика съезди;

таълим масалалари бўйича худудий кенгашлар, олий ўқув юртлари ректорларининг кенгашлари ва ўрта махсус ўқув юртлари директорларининг кенгашларидан иборат ижтимоий ўзини ўзи бошқариш идоралари фаолият кўрсатиши мумкин.

Таълим соҳасидаги жамоат бирлашмаларининг фаолияти қонунларга мувофиқ амалга оширилади.

25-модда. Таълимни бошқариш давлат идоралари билан давлат тасарруфида бўлмаган таълим муассасаларининг ўзаро муносабатлари.

Давлат тасарруфида бўлмаган таълим муассасалари таълимни бошқариш давлат идоралари томонидан аттестация ва аккредитациядан ўтгандан ва белгиланган тартибда лицензия олгандан кейин таълим фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқига эга бўладилар.

Давлат тасарруфида бўлмаган таълим муассасалари Ўзбекистон Республикаси қонунларини бузганлари тақдирда таълимни бошқариш давлат идоралари низо судда ҳал этилгунига қадар бу муассасалар фаолиятини тўхтатиб туришга ҳақлидирлар.

26-модда. Таълимни бошқариш давлат идоралари билан ўзга бўйсунувдаги таълим муассасаларининг ўзаро муносабатлари

Таълимни бошқариш давлат идоралари тармоқ ва бошқа давлат идоралари, ташкилотлари, муассасалари ва корхоналари бўйсунувида бўлган таълим муассасаларида Ўзбекистон Республикасининг таълимга доир қонунларига риоя этилишини назорат қилиб борадилар.

IV БЎЛИМ. ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИ ҚАТНАШЧИЛАРИНИНГ ҲУҚУҚЛАРИ, ВАЗИФАЛАРИ ВА МАСЪУЛИЯТЛАРИ

27-модда. Таълим олувчиларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Таълим олувчилар:

ўз инсоний қадр-қимматлари ҳурмат қилиниши, виждон эркинлиги, ахборот эркинлиги, ўз қарашлари ва эътиқодларини эркин ифода этиш;

давлат стандартларига мувофиқ таълим олиш;

ўқув юртини танлаш, шунингдек таълим муассасасининг уставига мувофиқ таълим соҳаси, шакллари ва муддатларини, якка тартибдаги дастурларини танлаш;

таълим муассасасини бошқаришда иштирок этиш;

турли хил ил ий фаолият, конференциялар, олимпиадалар, кўргазма ва танловларда иштирок этиш;

олган малакаларига мувофиқ равишда ўз касблари, ихтисослари бўйича таълимни давом эттириш, шартнома асосида қўшимча таълим олиш;

ёш хусусияти ва саломатлиги ҳолатига монанд меҳнат фаолияти билан шуғулланиш;

иш жойида ҳақ тўланадиган қўшимча таътил олиш, қисқартирилган иш вақти ва ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда таълим олувчи шахслар учун қонунларда назарда тутилган бошқа имтиёзлардан фойдаланиш ҳуқуқига эгадир.

Таълим олувчиларни ўқиш вақти ҳисобидан таълим жараёни билан боғлиқ бўлмаган ишга жалб этиш таъқиқланади, Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати қарорларида назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно.

Таълим олувчиларнинг вазифалари:

Ўзбекистон Республикасининг қонунларига, ахлоқ ва одоб қоидаларига риоя этиш;

таълим муассасасининг устави ва ички тартиб қоидаларига риоя этиш;

ўз билимлари, амалий кўникмалари, касб-кор маҳоратларини мунтазам равишда мустаҳкамлаб бориш ҳамда ўзларининг умуммаданий савияларини оширишдан иборатдир.

Таълим олувчиларнинг бошқа ҳуқуқлари ва мажбуриятлари Ўзбекистон Республикасининг қонунлари, таълим муассасалари тўғрисидаги низомлар ҳамда уларнинг уставлари билан белгиланади.

28-модда. Таълим олувчиларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш

Таълим олувчилар белгиланган тартибда стипендиялар, нафақалар, ётоқхоналар, интернатлар, имтиёзли ёки бепул овқат билан ва бошқа имтиёзлар билан таъминланадилар.

Таълим олувчиларга кутубхона фонди, ўқув-ишлаб чиқариш, илмий, спорт, маиший хизмат ва соғломлаштириш базаларидан, транспорт хизматидан, театр ва бошқа томоша муассасаларининг хизматидан белгиланган тартибда бепул ёки имтиёзли шартларда фойдаланиш кафолатланади.

Давлат иқтидорли ёшларга моддий жиҳатдан кўмак бериш, Ўзбекистон Республикаси ва бошқа давлатлардаги етакчи таълим муассасаларида ўқиш ва тажриба ошириш имкониятини яратиш йўли билан доимий ғамхўрлик кўрсатади.

29-модда. Таълим олувчиларнинг саломатлигини муҳофаза қилиш

Таълим муассасалари таълим олувчиларнинг саломатлигини муҳофаза қилиш ва мустаҳкамлашни кафолатловчи шарт-шароитлар яратадилар. Ўқув-меҳнат топшириқлари, таълим олувчиларнинг машғулот ва овқатланиш тартиб-қоидаси, уларга тиббий ёрдам кўрсатиш тартиби таълимни бошқариш давлат идораларининг соғлиқни сақлаш идоралари билан келишиб олинган тавсиялари асосида таълим муассасалари томонидан белгиланади.

Таълим олувчиларнинг қонунларда белгиланган ўқиш, меҳнат қилиш ва дам олиш шарт-шароитларига риоя этилиши учун таълим муассасасининг муассиси масъул бўлади.

30-модда. Ота-оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахсларнинг ҳуқуқлари, мажбурият ва масъулиятлари

Ота-оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар;

ўзларининг балоғатга етмаган болалари учун таълим шаклларини, умумтаълим муассасаси тури ва ўқитиш тилини танлаш;

таълим муассасаси маъмуриятидан ўқув юртлари уставларига монанд зарур шарт-шароитлар яратилишини талаб қилиш;

болага ҳурмат билан муносабатда бўлишни талаб қилиш;

таълим муассасасини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқига эга.

Ота-оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар:

болаларнинг жисмоний ва руҳий жиҳатдан соғлом бўлиши тўғрисида ғамхўрлик қилишлари;

боланинг қадр-қимматини ҳурматлашлари, болада меҳнатсеварлик, яхшилик ва мурувват туйғусини, Ватанга, ёши улуғларга, давлат тили ва она тилига, оилага, миллий, тарихий қадриятлар ва маданият қадриятларига нисбатан ҳурмат билан муносабатда бўлиш туйғусини тарбиялашлари;

қонунлар, ҳуқуқлар ва инсон эркинликларига ҳурмат туйғусини тарбиялашлари;

болаларнинг таълим муассасаларида ўқиши учун ёки белгиланган талаблар ҳажмида уйда тўлақонли таълим олишлари учун зарур шарт-шароитларни яратишлари шарт.

Боланинг тарбияси ва камол топиши учун ота-онанинг зиммасига масъулият тенг юкланади.

Болалар таълим олишига монелик қилаётган ота-оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар қонунда белгиланган тартибда жавобгар бўладилар.

31-модда. Педагогик фаолият билан шуғулланиш

Юксак ахлоқий фазилатларга, тегишли маълумот ва касб-кор тайёргарлигига эга шахсларга давлат тасарруфидаги таълим муассасаларида педагог ва тарбиячи сифатида ишлаш учун рухсат этилади.

Педагог ходимлар битим асосида Ҳукумат тасдиқлаган Низомга мувофиқ ишга қабул қилинадилар.

Малакаси пастлиги ёки саломатлиги касбига оид вазифаларини бажаришига монелик қилаётганлиги туфайли ўз лавозимига номуносиблиги аниқланган тақдирда, шунингдек у муаллимлик фаолиятини давом эттириш учун йўл қўйиб бўлмайдиган ахлоқсизлик содир этган тақдирда, қонунларда белгиланган тартибда педагоглик ишидан четлаштириладилар.

Педагогик фаолияти билан шуғулланишга тўсқинлик қилувчи тиббий кўрсаткичларнинг рўйхати ва касб жиҳатдан номуносибликка доир масалаларни ҳал этиш тартиби Ўзбекистон Республикасининг Ҳукумати томонидан белгиланади.

32-модда. Педагог ходимларнинг ҳуқуқлари

Педагог ходимлар:

ўзларининг касб-кор шаъни ва қадр-қимматларини ҳимоя қилиш;

таълим муассасасини бошқаришда иштирок этиш;

касб фаолияти учун шарт-шароитлар билан таъминланиш, малакаларини ошириш, қайта тайёргарликдан ўтиш, таълим шакли, услуби ва воситаларини танлашда ташаббус кўрсатиш;

якка тартибда педагогик фаолият билан шуғулланиш ҳуқуқига эга.

Педагог ходимларни ўз касб-кор вазифаларини бажаришдан чалғитиш таъқиқланади, қонунларда белгиланган ҳоллар бундан мустасно.

33-модда. Педагог ходимларнинг мажбуриятлари

Педагог ходимлар:

касб-корнинг юксак даражасида таълим беришлари, таълим олувчилар ўқув дастурларини мажбурий ҳисобланган давлат талаблари даражасида ўзлаштиришларини таъминлашлари;

педагогларнинг ахлоқ-одоб қоидаларига риоя этишлари, бола, ўқувчи ва талаба шахсининг қадр-қимматини ҳурматлашлари, уларни меҳнат, қонунларга, ота-оналар ва хотин-қизларга, маънавий, тарихий, маданий-миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат руҳида, атроф-муҳитга эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиш руҳида тарбиялашлари;

ўзларининг бутун фаолиятлари ва шахсий намуналари билан умуминсоний ахлоқ қоидаларига: ҳақиқат, адолат, ватанпарварлик, инсонпарварлик, яхшилик ва бошқа хайрли хислатларга нисбатан ҳурматни қарор топдиришлари;

ўсиб-улғайиб келаётган авлодни бир-бирини тушуниш, халқлар ўртасида, шунингдек барча элатлар, миллатлар ва диний гуруҳлар ўртасида тинчлик, аҳил-иноқлик руҳида тарбиялашлари;

болалар ва ёшларни зўравонлик кўринишларидан ҳимоя қилишлари;

ўзларининг касб кўникмалари ва муаллимлик маҳоратларини доимо такомиллаштириб боришлари шарт.

Педагог ходимларнинг бошқа мажбуриятлари таълим муассасаларининг уставларида белгилаб қўйилади.

(Давоми 3-бетда).

Ўзбекистон Республикасининг қонуни

ТАЪЛИМ ТЎҒРИСИДА

(Давоми. Боши 2-бетда).

34-модда. Давлат тасарруфидаги таълим муассасалари ходимларини ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш.

Давлат тасарруфидаги таълим муассасаларининг педагог ходимлари:

меҳнатга ҳақ тўлашнинг нарх-наво индексининг ўзгаришларига мувофиқ ҳолда мунтазам равишда тузатишлар киритиб бориладиган кафолатланган даражасига эга бўлиш;

муаллимлик фаолиятининг малака ва натижаларига қараб, табақалаштирилган иш ҳақи олиш, шунга мувофиқ равишда қисқартирилган иш вақтига эга бўлиш, узайтирилган, ҳақи тўланадиган таътил олиш;

қишлоқ жойларда ва шаҳар типидаги посёлкаларда иситиладиган ва ёритиладиган уй-жойлардан бепул фойдаланиш;

якка тартибда уй-жой қуриш учун ўзларига ер участкалари биринчи навбатда ажратиб берилиши ва бинокорлик материалларини биринчи навбатда сотиб олиш;

ўзлари яшаётган давлат ва идоралар тасарруфидаги уйлар ҳамда квартираларни бепул шахсий мулкка айлантириб олиш, уй-жой ва коммунал хизматлар учун ҳақ тўлашда имтиёзлардан фойдаланиш;

пенсияга чиққанларидан кейин педагоглик фаолиятини давом эттирганлари тақдирда пенсияни тўлиқ миқдорда олиш ҳуқуқларига эга.

Таълим муассасалари меҳнатга ҳақ тўлаш учун ажратилган мавжуд маблағлар доирасида ставкаларга, мансаб окладларига мустақил равишда табақалаштирилган қўшимча ҳақлар белгилаш ва меҳнатга ҳақ тўлаш ҳамда уни рағбатлантиришни ташкил этишнинг турли шаклларини қўллашга ҳақлидирлар.

Қишлоқларда жойлашган давлат тасарруфидаги таълим муассасаларида ишловчи педагогларга нисбатан қишлоқ хўжалик мутахассислари учун белгиланган имтиёзлар татбиқ этилади.

Давлат тасарруфидаги таълим муассасаларининг ўқув-ишлаб чиқариш корхоналари, ишлаб чиқариш устахоналари (цехлари) ва ўқув хўжаликлари ходимларига нисбатан давлат тасарруфидаги тегишли корхоналарнинг ва бошқа корхоналарнинг худди шу соҳа ходимлари учун белгиланган имтиёзлар ва афзалликлар татбиқ этилади.

Давлат ҳокимияти ва бошқарувининг маҳаллий идоралари, корхоналар, ташкилотлар, кооперативлар ва бошқа муассасалар давлат тасарруфидаги таълим муассасаларининг ходимларига қўшимча ижтимоий имтиёзлар беришга ҳақлидирлар.

Педагог ходимларни пенсия билан таъминлаш тартиби Ўзбекистон Республикасида Пенсия таъминоти тўғрисидаги қонун билан белгиланади.

V БЎЛИМ. ТАРБИЯ ВА ТАЪЛИМНИНГ АЛОҲИДА ШАРТ-ШАРОИТИГА МУҲТОЖ БОЛАЛАР ҲАМДА ЎСМИРЛАРНИ ИЖТИМОИЙ ЖИҲАТДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШ

35-модда. Етим болалар ва ота-онаси ёки уларнинг ўрнини босувчилар раҳнамолигидан маҳрум бўлган болаларга таълим бериш ҳамда уларни боқиш.

Давлат тасарруфидаги таълим муассасаларида ва лицензияга эга, давлат тасарруфида бўлмаган таълим муассасаларида етим болалар ва ота-онаси ёки уларнинг ўрнини босувчилар раҳнамолигидан маҳрум бўлган болаларга таълим бериш ҳамда уларни боқиш тўлиқ давлат таъминоти асосида амалга оширилади. Тарбияланувчиларни бошқа турдаги таълим муассасаларига асоссиз равишда ўтказиш тақиқланади.

Етим болалар турмушда ва ишга жойлашишда ҳамда кейинги босқич таълим муассасасига киришда Ўзбекистон Республикаси қонунларида белгиланган тартибда давлат кўмагидан фойдаланадилар.

36-модда. Жисмоний ва руҳий жиҳатдан нуқсонлари бўлган, шунингдек узоқ вақт даволанишга муҳтож болалар ҳамда ўсмирларнинг тарбияси ва таълим олиши.

Жисмоний ёки руҳий жиҳатдан ривожланишида нуқсонлари бўлган, шунингдек узоқ муддат даволанишга муҳтож болалар ва ўсмирларга таълим бериш, уларни тарбиялаш ҳамда даволаш учун махсус таълим муассасалари барпо этилади ва иш олиб боради. Бундай таълим муассасаларига болалар ва ўсмирларни йўллаш ҳамда уларни бу муассасалардан чиқариб юбориш болаларнинг ота-оналари ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар фикри ҳисобга олинган ҳолда руҳият, тиббиёт ва педагогика мутахассисларидан иборат комиссиянинг хулосасига асосангина амалга оширилади. Махсус таълим муассасаларининг тарбияланувчилари қисман ёки тўлиқ давлат таъминотида бўладилар, улар бепул даволанадилар, овқатланадилар ва уларга ясама ортопедия воситалари, ногиронлар аравачалари текин берилади.

37-модда. Ижтимоий ёрдамга ва саломатлигини тиклашга муҳтож шахслар учун ўқув-тарбия муассасалари

Тарбия ва таълимнинг алоҳида шарт-шароитларига муҳтож болалар ва ўсмирлар учун тарбиянинг алоҳида тартиби жорий этилган махсус ўқув-тарбия муассасалари барпо этилади ва улар тарбияланувчилар таълим олиши, касб ўрганиши ва ижтимоий ўзини тиклашини таъминлайдилар.

Вояга етмаганларни махсус ўқув-тарбия муассасаларига жойлаштириш Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ фақатгина суднинг ҳукми ёки ҳал қилув қарорига биноан амалга оширилиши мумкин.

Ахлоқ тузатиш — меҳнат муассасаларида сақланаётган шахсларга илм олиш учун ва мустақил равишда таълим олиш учун шарт-шароит яратиб берилади.

VI БЎЛИМ. ТАЪЛИМ МУАССАСАСИНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИ. ТАЪЛИМНИНГ МОДДИЙ БАЗАСИ ВА УНИ ПУЛ БИЛАН ТАЪМИНЛАШ

38-модда. Таълим муассасаларининг муассислари

Қуйидагилар, чунончи:

давлат бошқаруви республика ва маҳаллий идоралари;

мулкчиликнинг барча шаклидаги муассасалар, ташкилотлар ва корхоналар;

жамоат бирлашмалари;

диний ташкилотлар;

айрим фуқаролар;

ажнабий мамлакатларнинг фуқаролари, ташкилотлари ва халқаро ташкилотлар таълим муассасаларининг муассислари бўлишлари мумкин.

39-модда. Таълим муассасаларининг ҳуқуқий мақоми

Таълим муассасаси мустақил юридик шахс бўлиб, қонунларда белгиланган тартибда барпо этилади.

Давлат тасарруфида бўлмаган таълим муассасаси давлат рўйхатидан ўтказилган вақтдан бошлаб юридик шахс ҳуқуқини қўлга киритади.

Таълим муассасалари Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати тасдиқлайдиган қоидалар асосида ва шу қоидаларга мувофиқ ишлаб чиқиладиган низомлар асосида фаолият кўрсатадилар.

Таълим муассасаларига муайян мақом (гимназия, лицей, дорилфунун, академия ва шу кабилар мақоми) берилиши таълимни бошқариш тегишли идоралари томонидан аттестация асосида амалга оширилади.

Таълим муассасалари ўзаро битим тузишга, ўқув-тарбия комплекслари ва ўқув-илмий-ишлаб чиқариш бирлашмалари (уюшмалари) ташкил этишга, ҳудудий ўқув-ишлаб чиқариш бирлашмалари ва уюшмалари таркибига киришга ҳақлидирлар. Бундай комплекс ва бирлашмалар таркибига кирувчи муассасаларнинг вазифалари, ҳуқуқлари ва мажбуриятлари ўз уставларида белгиланади.

40-модда. Таълим тизимида мулк ҳуқуқи

Таълим муассасалари ва таълим тизимидаги ташкилотларнинг мол-мулки уларнинг муассислари мулки ҳисобланиб, ана шу муассисларнинг қарорига биноан мол-мулк бевосита таълим муассасалари ва ташкилотларига мулк сифатида ёки уларнинг хўжалик юритиши учун берилиши мумкин.

Таълим тизими муассасалари ва ташкилотлари фойдаланаётган ер участкалари тегишли, маҳаллий ҳокимият ва бошқарув идоралари томонидан ана шу муассасалар ҳамда ташкилотларга бепул ва узоқ муддат фойдаланиш учун берилади. Бу участкалардан фойдаланиш ҳуқуқи «Ер тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни билан тартибга солиб борилади.

41-модда. Таълим муассасаларининг моддий-техника базаси

Таълим муассасаларининг моддий-техника базаси таълим ва тарбия бериш, илмий-методик ва илмий-тадқиқот ишлари ўтказиш ҳамда таълим соҳасида бошқа вазифаларни ҳал этиш учун фойдаланиладиган ер, бинолар, тажрибахоналар, кутубхоналар, спорт иншоотлари, алоқа воситалари, машиналар ва асбоб-ускуналарни, транспорт воситалари ва бошқа мол-мулкни ўз ичига олади.

Таълим муассасаларининг моддий-техника базаси республика ва маҳаллий бюджетларнинг маблағлари ҳисобидан, шунингдек пул билан таъминлашнинг қўшимча манбалари ҳисобидан ривожлантирилади.

Таълим муассасаларининг моддий-техника базасини ривожлантириш, шу жумладан бундай муассасаларни лойиҳалаш ва қуриш ишлари жаҳон тажрибаси ютуқларини ҳисобга олган ҳолда меъёрий асосда устивор тартибда амалга оширилади.

Таълим муассасаларига берилган давлат мол-мулкига солиқ солинмайди, бу мол-мулк тортиб олинмайди ёки улардан кўзланган асосий вазифалардан бўлак мақсадларда фойдаланилмайди.

42-модда. Таълимни пул билан таъминлаш

Давлат тасарруфидаги таълим муассасаларини пул билан таъминлаш республика ва маҳаллий бюджетлар ҳисобидан, корхона, бирлашма, ташкилотларнинг ва айрим шахсларнинг маблағлари ҳамда қўшимча манбалар ҳисобидан давлат меъёрлари асосида амалга оширилади.

Давлат таълимга унинг устиворлигини таъминлайдиган миқдорда ҳар йили маблағлар ажратишни, шунингдек ҳар бир тарбияланувчи ёки таълим олувчига кетадиган ҳаражат меъёрларини мунтазам равишда ошира бориб, жаҳон стандартлари даражасига етказишни кафолатлайди.

Таълим муассасалари аҳолига, корхона ва ташкилотларга таълим борасида ҳақи тўланадиган (пуллик) хизмат кўрсатишга, шунингдек амалдаги қонунларда тақиқланмаган бошқа турдаги тижорат фаолияти билан шуғулланишга ҳақлидирлар.

Ўқувчилар ва талабалардан таълим учун ҳақ ундириш тартиби Ўзбекистон Республикасининг қонунлари билан тартибга солинади.

Қуйидагилар, чунончи:

тузилган шартномаларга, шу жумладан ажнабий давлатлар билан тузилган шартномаларга биноан ходимлар тайёрлаш, уларнинг касб-кор малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлашдан олинган маблағлар;

таълим соҳасида қўшимча хизматлар кўрсатишдан тушган маблағлар;

таълим муассасалари корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва айрим шахсларнинг буюртмалари бўйича бажарган илмий-тадқиқот ишлари ва бошқа ишлар учун олинган маблағлар;

ўқув-ишлаб чиқариш устахоналари, корхоналари, цехларининг ва таълим муассасалари хўжаликларининг маҳсулотларини реализация қилишдан, уларнинг бинолар, иншоотлар ва асбоб-ускуналарни ижарага беришидан олинган даромад йўсинидаги маблағлар;

маҳаллий ҳокимият ва бошқарув идораларининг дотациялари, банкларнинг кредитлари ва ссудалари йўсинидаги маблағлар;

корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва айрим шахслар ихтиёрий равишда берадиган пул бадаллари, моддий бойликлар пул билан таъминлашнинг қўшимча манбалари ҳисобланади.

Давлат тасарруфида бўлмаган таълим муассасалари муассислар таъминотида бўладилар. Бундай муассасаларнинг давлат стандартлари даражасида таълим беришни таъминлаётганларига қонунларда белгиланган тартибда маблағ ажратилиши мумкин.

43-модда. Таълимнинг давлат томонидан рағбатлантирилиши

Таълим муассасаларига, шунингдек мулкчиликнинг барча шаклидаги ташкилотлар, корхоналар ва бирлашмаларнинг таълимни ривожлантиришга ажратилаётган маблағларига солиқ солиш тартиби қонунлар билан бошқариб тартибга солиб борилади.

Дарсликлар чоп этадиган, ўқув қўлланмалари чиқарадиган, таълим муассасаларининг эҳтиёжлари учун моддий ресурслар етказиб берадиган корхоналар ва ташкилотларга қонунларга мувофиқ солиқ имтиёзлари берилади.

Маҳаллий ҳокимият ва бошқарув идоралари, корхоналар, ташкилотлар, жамоат бирлашмалари ва хусусий шахслар таълим муассасаларини пул билан таъминлаш учун текинга ёки бажарилаётган ишлар ва кўрсатилаётган хизматлар учун ҳақ тўлаш тартибида ўтказаётган маблағларига солиқ солинмайди, бу маблағлар маҳаллий таълим фондлари ва таълим муассасалари фондларида жамланиши мумкин.

Таълимга ажратиладиган бюджет маблағлари ва таълим муассасаларининг бюджетдан ташқари маблағларини тортиб олиб қўйиш мумкин эмас.

Йил охирида юзага келадиган пул маблағларининг қолдиғи, улар тушган манбалардан қатъи назар, олиб қўйилмайди ва таълим муассасаларининг хоҳишига қараб сарфланади.

VII БЎЛИМ. ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ХАЛҚАРО ҲАМКОРЛИК

44-модда. Халқаро ҳамкорлик

Таълим муассасалари ва таълим тизимидаги корхоналар қонунларда белгиланган тартибда таълимга доир муаммолар юзасидан халқаро ҳамкорликда иштирок этадилар, ажнабий мамлакатларнинг ўқув юртлари ва илмий муассасалари билан бевосита алоқалар ўрнатиш, улар билан биргаликдаги ўқув юртлари очиш ҳуқуқига эгалар.

Таълим тизимининг муассасалари ва ташкилотлари қонунларда назарда тутилган доирада ташқи иқтисодий фаолиятда иштирок этадилар, валюта счётларига эга бўлишга ҳақлидирлар.

Башарти, Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида ушбу Қонунда айтилганидан бўлак қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қоидалари қўлланилади.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти

И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1992 йил 2 июль.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг қарори

«ТАЪЛИМ ТЎҒРИСИДА»ГИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚОНУНИНИ АМАЛГА КИРИТИШ ТАРТИБИ ҲАҚИДА

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши ҚАРОР ҚИЛАДИ:

1. «Таълим тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни эълон қилинган пайтдан бошлаб амалга киритилсин.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси 1992 йил 1 октябрга қадар:

таълим тўғрисидаги давлат стандартини жорий этиш ҳамда унинг мазмуни ҳақидаги, таълим муассасаларини аттестациялаш, аккредитация қилиш ва лицензиялаш ҳамда педагог кадрларни аттестациялаш хусусидаги низомларни тасдиқласин, «Таълим тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг қўлланилишини таъминлайдиган бошқа норматив ҳужжатларни қабул қилсин;

амалдаги қонунларни «Таълим тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқлаштириш хусусида Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашига таклифлар киритсин;

Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг қарорларини «Таълим тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқлаштирсин.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Раиси

Ш. ЙЎЛДОШЕВ.

Тошкент шаҳри,
1992 йил 2 июль.

• Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасида

ХУСУСИЙЛАШТИРИШ МУАММОСИ

Вазирлар маҳкамасида давлат мулкини бошқариш ва хусусийлаштириш комитети, ҳокимиятлар, вазирликлар, идоралар, концернлар, хусусийлаштириш ва давлат тасарруфидан чиқариш масалалари билан шуғулланувчи республика уюшмалари раҳбарлари иштирокида кенгаш бўлиб ўтди. Кенгашни Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари А. Н. Возненко бошқарди.

Бош вазир ўринбосари А. Н. Возненко республикада мол-мулкни хусусийлаштириш жараёнини таъминлаш учун қонуний ва ташкилий-тузилма негизини тайёрлаш юзасидан қилинган ишлар тўғрисидаги масалаларга қисқача тўхталди. У ўз нутқида республикада тузилган давлат мол-мулкини бошқариш ва хусусийлаштириш комитети бу жараённи тартибга солишга ҳар томонлама ёрдам беришини таъкидлади. Бу комитет зиммасига давлат мол-мулкининг эгаси ваколатлари юклатилган. А. Н. Возненко шу комитет ҳамда унинг вилоятлардаги ҳудудий бошқармалари зиммасига юклатилган вазифаларга батафсил тўхталди.

Ўзбекистон Республикаси давлат мол-мулкини бошқариш ва хусусийлаштириш комитети раисининг биринчи ўринбосари Ш. Р. Ғафуров 1992-1993 йилларда мол-мулкни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш соҳасидаги биринчи навбатда амалга ошириладиган чора-тадбирлар ҳақида сўзлаб берди. У ишлаб чиқилган меъёрий ҳужжатлар лойиҳаларининг асосий қоидаларини баён қилди. Бу ҳужжатлар хусусийлаштириш учун ариза беришдан бошлаб мол-мулкни давлат ихтиёридан чиқариш ва мулкка эгалик қилиш ҳуқуқини тасдиқлайдиган ордер беришгача давлат мол-мулки иншоотларини мулкчиликнинг бошқа шаклларига айлантириш тартибини белгилаб беради.

Давлат мол-мулкини бошқариш ва хусусийлаштириш комитети Тошкент шаҳар ҳокимияти билан биргаликда шу шаҳардаги уй-жойларни хусусийлаштириш тўғрисидаги низомни тайёрлаш юзасидан муайян ишларни амалга оширди, тажриба тариқасида машинасозлик ва радиоэлектрон саноатининг бир қанча корхоналарини давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришга доир ҳужжатлар тайёрланмоқда. «Ўзбексавдо» давлат-акционерлик уюшмаси ҳамда Ўзбекистон маиший хизмат уюшмаси билан биргаликда давлат савдоси ва маиший хизмат кўрсатиш иншоотларини хусусийлаштириш дастури тайёрланмоқда. Қурилиш вазирлиги, Тошкент қурилиши бош бошқармаси ҳамда монтаж ва махсус қурилиш ишлари вазирлиги мол-мулкни давлат ихтиёридан чиқариш, хусусийлаштириш соҳасида анча иш қилганлиги таъкидланди.

Маҳаллий саноат вазирлиги Давлат мол-мулкини бошқариш ва хусусийлаштириш комитети билан биргаликда биринчилардан бўлиб корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришга доир асосий қоидаларни ишлаб чиқди.

Ш. Р. Ғафуров 1992-1993 йилларда республика ва коммунал мол-мулкни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш давлат дастурини қисқа муддатда тайёрлаш ҳамда бу жараённи амалга ошириш чоғида корхоналар ва ташкилотларнинг молиявий аҳволига қараб, улар меҳнат жамоаларининг шу жараёнга тайёрлигини ва бошқа бир қанча омилларни ҳисобга олиб, устивор йўналишларни белгилаш зарурлигига батафсил тўхталди.

Монтаж ва махсус қурилиш ишлари вазирлигига қарашли корхоналарда мол-мулкни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш масалалари хусусида олиб борилаётган тайёргарлик ишлари тўғрисида вазир П. Н. Нуъмонов, енгил саноат корхоналари давлат уюшмаларига қарашли корхоналарда шу соҳада олиб борилаётган тайёргарлик ишлари ҳақида уюшма раиси У. К. Исмоилов сўзладилар.

Концернлар, вазирликлар, идоралар, уюшмалар, ҳокимиятлар вакилларига бир қанча саволлар берилди, ҳамда мол-мулкни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш жараёни ривожланишини тартибга солишга доир таклифлар ва тавсиялар айтилди.

Бош вазир ўринбосари А. Н. Возненко кенгаш ишининг охирида унга якун ясади ва қуйидаги қарор қабул қилинди:

Вазирликлар, идоралар, концернлар ва уюшмаларда ўз тармоғи доирасида 1992-1993 йилларда давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш давлат дастурига киритиш тавсия этилган иншоотлар, айниқса кам рентабелли ва зарар келтирувчи корхоналар рўйхатидаги иншоотлар юзасидан аниқ таклифларни ишлаб чиқишга доир барча тайёргарлик ишларини амалга ошириадиган доимий ишлайдиган гуруҳлар тузилсин. Бу таклифларда ана шундай корхоналарни ўзгартиришга, шу жумладан уларни корхона зарарларини қоплаб, уни иш бошлашнинг янги шароитига олиб чиқишига имкон берадиган очиқ акционерлашга доир андозаларни ишлаб чиқилсин.

Вазирликларга, идораларга, концернларга, уюшмаларга, вилоятлар ва Тошкент шаҳрининг ҳокимиятларига давлат мол-мулки иншоотларини давлат ихтиёридан чиқаришга ва хусусийлаштиришга доир меъёрий ҳужжатларнинг лойиҳаларига ўз мулоҳазалари ва таклифларини бир ҳафта ичида кўриб чиқиб, уларни давлат мол-мулкини бошқариш ва хусусийлаштириш комитетига тақдим этиш топширилди.

Давлат мол-мулкини бошқариш ва хусусийлаштириш ҳудудий бошқармаларининг алоҳида аҳамияти таъкидланди, уларнинг зиммасига вилоятларда, районларда, шаҳарларда давлат мулкини давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш сиёсатини ўтказиш вазифаси юклатилади.

«Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни кучга киргунга қадар ва кучга кирганидан кейин мулкчилик шаклини ўзгартирган барча давлат корхоналари мол-мулкка эгалик қилиш ҳуқуқини тасдиқлайдиган ҳужжатларни давлат мол-мулкини бошқариш ва хусусийлаштириш комитетида ҳамда унинг ҳудудий бошқармаларида қайта расмийлаштирилиши лозимлиги белгилаб қўйилди.

Ижара пудрати ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишнинг ишончли усули эканлигини ҳаётнинг ўзи тасдиқлади. Қуйи Чирчиқ районидаги «Йўлбошчи» жамоа хўжалиги деҳқонлари ҳам илғор усул самарасидан баҳраманд бўлишаётир. Миришкор деҳқон Абдунаби Низомов жорий йилда икки гектар шолизорни ижарага олди. Ҳозир ҳар гектар ердан 50 центнердан зиёд ҳосил етиштиришга бел боғлаган ижарачи экинни рисоладагидек парваришлаяпти.

СУРАТДА: илғор ижарачи А. Низомов.

Е. БОТИРОВ олган сурат.

ЯНГИ РЎЗНОМА

МИЛЛИОНЕР БЎЛМОҚЧИМИСИЗ?

СИРДАРЁ вилоятидаги расмий матбуот нашрларининг реклама ва эълонлар бўлимлари кучли рақибга дуч келишди: «Сайхун» ноширлик-реклама фирмаси «Камалак» номи билан ҳафтанома чоп эта бошлади.

«Камалак»нинг тетапоя қадамлари умидбахш. У ҳозирданоқ ўз муштарийларига эга бўла бошлади. Чунки фирма амалга ошираётган ишлар: ёрлиқ (анкета), нишон (эмблема), муҳрлар учун эскизлардан тортиб хоналарга нақш чизиш, монументал безак бериш ҳамда турли ноширлик ишларини амалга ошириш билан шуғулланаяпти. Бундай юмушларга муҳтож идоралар, фирмалар, ишбилармонлар, яқинларига дил сўзларини битмоқчи бўлган, турмуш учун зарур нарсалар сотмоқчи ва олмоқчи бўлганларга бу ҳожатбарор нашр сув билан ҳаводек зарур.

— Афсуски, етарли ноширлик қулайликларига эга эмасмиз, — дейди фирма президенти, иқтидорли безакчи-рассом ва фото устаси Муҳаммад Карим. — Қурилиш трестида бирнеча хонани ижарага олганмиз. Газета учун зарур ашёларни тайёрлашда Тошкент ҳамда Гулистондаги ҳамкасбларимиз кўмагидан фойдаланаяпмиз.

Рўзнома тавсияларидан фойдаланганлар миллионер бўладиларми-йўқми, омадлари ва ишбилармонликларига боғлиқ. Аммо ҳафталикнинг ҳар бир сони шундай қизиқарли ва мазмунли чиқиб турса, газетанинг ўзи тез орада миллионер бўлиши ҳеч гап эмас.

Т. АБДУРАҲМОНОВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

БАЙРАМСЕВАР ШАҲАР

НАВОИЙЛИКЛАР азалдан байрамларни яхши кўришади. СССР мавжуд бўлган пайтлари шаҳарда бирорта байрам нишонланмасдан қолмасди. Ҳозирчи? СССР тарқади. Аммо навоийликлар унинг байрамларидан воз кечишмади. Йил бошидан бу ерда қатор байрамлар расмий ва норасмий давраларда нишонланди. 5 май куни журналистларни шаҳар ҳокимининг ўринбосари Михаил Богачев табриклаб, уларга фахрий ёрлиқлар топширди. Шаҳарда кимёгарлар куни ҳам катта байрам бўлди. Яқинда — тиббиёт ходимлари куни шаҳарда катта тантаналар бўлиб ўтди. Шаҳар ойнаи жаҳони муҳаррири, журналист ва шифокор Раҳмонқул Болтаев ярим соатлик кўрсатув тайёрлади. Шаҳар газеталари шу кунга бағишлаб махсус саҳифалар уюштирди. Вилоят радиосида тиббиёт ходимларига бағишланган махсус эшиттиришлар тайёрланди. Шу кунларда шаҳарда Совет ёшлари, балиқчилар, қурувчилар, шахтёрлар кунларини нишонлашга қизғин тайёргарлик кўрилмоқда. Бир нарсани тушунолмаяпман: ишлаймизми, байрам қиламизми?

М. МАРДИЕВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

• *Истиқлол—жабру зулм ва кураш, чекиниш ва яна кураш ҳосиласи*

ТОШ ОТАР ВОҚЕАСИ

Тошкент қўзғалонига 100 йил тўлди

Бундан юз йил муқаддам, 1892 йилнинг ёзида, Тошкентда кўтарилган қўзғолон рус мустамлакачи амалдорлари тилида «Вабо исёни», маҳаллий аҳоли ўртасида эса «Тош отар воқеаси» сифатида тарихга кирди.

1892 йил 7 июнда шаҳарда вабо тарқалгани ва ундан вафот этганлар ҳақида хабар топган Тошкент ҳокими узоқ ўйлаб ўтирмай қатор фармойишлар чиқарди. Шаҳардаги 12 мозор ёпилди. Унинг ўрнига тўртта махсус вабо қабристонлари очилиши маълум қилинди. Мустамлакачи маъмурлар марҳумларни эски қабристонларга дафн этишни таъқиқлаб қўйишди. Улар шаҳардан чиқишни чеклаб, пахта далаларида ишлаб тирикчилик ўтказувчи мардикорларнинг ҳам ташқарига чиқишини ман этишди.

Вабодан ўлаётганлар кўпайиб борса ҳам янги қабристонлардан атиги биттаси очилди. Марҳумларни яширинча эски мозорларга кўмиш бошланди. Бундан хабар топган полиция пристави «гуноҳкор» марҳумлар қариндошларини ҳибсга олиб, уларни тўғри бозор орқали ҳайдаб кетишди. Пристав йўл-йўлакай уларга дағдаға қилиб кўмилган жасадларни гўрдан қазиб олинишини айтди. Одамлар ҳаяжонланиб ҳибсга олинганлар орқасидан эргашиб ўз норозиликларини очиқ намойиш эта бошлашди. Рус маъмурларининг мусулмончилик одатларини оёқ ости қилиши ва шариатни поймол этишидан ғазабланган эшонлардан Азизёр ва Абдулқосимхўжа ҳамда бозор оқсоқоли Зиёмуҳаммад аста-секин кўпайиб бораётган оломонга раҳбар бўлдилар. Оломоннинг ғазаби анчадан бери халққа зулм ўтказиб русларнинг ноғорасига ўйнаётган бош оқсоқол Муҳаммад Ёқуб Каримберди ўғлига қарши қаратилди.

Мингга яқин халойиқ шаҳар ҳокими маҳкамаси томон йўл олди. Ўрда бозори яқинидаги Воронцов кўчасида улар оқсоқол билан шаҳар бошлиғи — ҳокимтўра полковник С. Р. Путинцевга дуч келишди. Муҳаммад Ёқуб одамларга қамчи силкитиб тарқалишни буюрди. Бунга жавобан унга тошлар ёғилди. Оқсоқол қўрқиб отини кўчада қолдирганча ҳоким маҳкамаси томон қочиб кетди. Одамлар уни қувиб маҳкама биносини қуршаб олишди. Путинцев уларни тинчитишга уринди. Халойиқ эса ундан оқсоқолни ўзларига топширишни талаб қилди.

Юввош табиат ўзбекларга ҳукмини беармон ўтказиб келган ҳоким ғазабланиб тўппончасини ғилофидан суғуриб дағдаға қила бошлади. Шунда сира кутилмаган воқеа юз берди. Қўй оғзидан чўп олмаган ўзбеклар полковник Путинцевга — оқ подшонинг ҳокими мутлақига ташланишди, роса тепкилашди. Унга ёрдамга ошиққан рус аскар ва миршабларини оломон этишди. Ҳоким идорасига кириб ҳаммаёқни остин-устун қилишди. Воқеадан огоҳ бўлган Тошкент гарнизони аскарлари ҳоким идорасига келиб қўзғалончиларни аямай ўққа тута бошладилар. Кўплар ўқ еб ҳалок бўлди, ярадорлар ҳам анчагина эди.

Мустамлакачи амалдорлар халқдан аёвсиз ўч ола бошладилар. Қўзғолон баҳонасида ўзларига ёқмаган зиёлилар ва уламоларни қатағон қилдилар. 60 киши ҳарбий судга берилди. Ҳоким идораси олдида асирга олинган 51 кишидан 10 киши мардикор, 22 киши ҳунарманд, қолганлари боққол ва деҳқонлар эди.

Сирдарё вилояти ҳарбий губернатори Н. И. Гродеков 1892 йил 1 июлда генерал-губернаторга йўллаган рапортида қўзғолоннинг тасодифий бўлмаганини таъкидлаб, унинг асосий ташкилотчиларини топгани ва ҳибсга олганини баён этган: «...шаҳарнинг осиёликлар яшайдиган қисми оқсоқоли Инъомхўжа Умрёхўжаевни 24 июнь воқеаларига олиб келган ҳаракатнинг асосий раҳбари ва ҳақиқий сабабчиси деб ҳисоблаш керак. У шахсан ўзи ва энг яқин ходимлари орқали нодон халқ оммаси орасида ташвиқот олиб борган, маъмуриятимизнинг вабога қарши фармонлари ва хатти-ҳаракатлари хусусида ташвиш туғдирадиган хабарлар ҳамда мишмишлар тарқатган. Мазкур ерлик кишининг энг яқин шериклари унга қариндош бўлган юзбоши Аҳмадхўжа ва қудаси Усмонхўжадан ташқари Шайхонтаҳур даҳасининг қозиси Шарифхўжа, сўнгра Бешёғоч даҳасининг ерлик фуқаролари Бадалмуҳаммад Холмуҳаммедов ва Боқижон Дадажонбоев бўлган. Менга маълум бўлишича, бу кишилар авваллари ҳам шахсан ўзлари ва кўп сонли тарафдорлари орқали оломонга бошчилик қилганлар, оломонни ҳукуматнинг тадбирларига қарши қўзғатганлар. Бу барча шахсларнинг халқ орасидаги зарарли ташвиқий таъсирини ҳисобга олиб, 24 июнь воқеалари содир бўлган куннинг ўзидаёқ барчасини қамоққа олишга фармойиш бердим».

Хўш, бу қўзғолон раҳбарлари ким эдилар?

ИНЪОМХЎЖА ОҚСОҚОЛ

Таниқли олим, Фурқат ижодининг истеъдодли тадқиқотчиси Шариф Юсупов «Фурқат йўлларида» китобида (Тошкент, 1984) 1892 йил қўзғолони раҳбарлари ҳаёти ҳақида кенг маълумотлар бериб, уларнинг Фурқат билан маслакдош, дўст бўлганини ёзган.

Инъомхўжа Умрёхўжаев (1833—1896) асли қўқонлик бўлиб, тижорат ишлари билан Тошкентга келиб қолган. Шайхонтаҳур даҳасига қарашли Занжирлик маҳалласида истиқомат қилган. У даҳа оқсоқоли, сўнг Тошкентдаги эски шаҳар бош оқсоқоли қилиб сайланган. Кенг дунёқараши, маърифатпарварлиги ва адолатли иш юритиши билан халқ ўртасида обрў қозонган. Бешёғоч даҳасига қарашли 2-рус-тузем мактабининг фахрий нозири бўлган. Унинг миллатпарварлиги рус амалдорларига ёқмаган. 1880 йилда генерал-губернатор фармони билан вазифасидан олиб ташланган. У мустамлака истибдоди моҳиятини яхши англаган ҳолда онгли равишда бош кўтаришга журъат қилган. Туркистонда насронийлик ташвиқотчиси бўлган Н. Остроумов 1892 йил қўзғалонининг асл сабабини шу тузум зулмидан эканлигини тан олгани ҳам кўп жиҳатдан диққатга лойиқ.

Кўтарилган ҳаракатдан Инъомхўжа каби зиёлилар четда қолмаслиги табиий ҳол эди. Н. П. Остроумов 1892 йил 29 июнда бир дўстига шуни тан олиб ёзган: «Кўп жиҳатдан айб ўзимизда албатта: уларнинг феъл-атворларини ва қонун-қоидаларини ўрганганимиз йўқ ва ҳали ҳам ўрганмаяпмиз. Бунда айб фақат вабонинг ўзида эмас: бу сабр-косасини тўлдириб-тошириб юборган сўнгги томчидир. Норозилик аллақачондан бери кучайиб, йиғилиб келмоқда эди, кейин эса бошқа норозиликлар қўшилиши билан бирданига қўзғалон бошланиб кетди». Ҳарбий суд Инъомхўжани 12 йил муддатга каторгага ҳукм қилди. Риёкор генерал-губернатор Тошкент аҳолиси ўртасида баобрў бу зотга гўё раҳм қилгандек бўлиб жазони 4 йил озодликдан маҳрум этиш билан алмаштирди. Инъомхўжа Қўқон турмасида вафот этгани ҳақидаги хабардан ғоят изтиробга тушган Муқимий ҳамшаҳри хотирасига бағишлаб «Тарихи фавти ноиби Тошкандий» марсиясини ёзган эди.

ШАРИФХЎЖА ҚОЗИ

У Бухоро мадрасасини тугаллаб Тошкентдаги Хўжа Аҳрор мадрасасида мударрис, сўнг шаҳар қозикалони бўлиб хизмат қилган. Шарифхўжа Пошшахўжаев (1814—1904) адолатпарвар бўлгани учун шариатга хилоф ишлардан ҳайиққан. У ҳатто Худоёрхоннинг мерос ҳақидаги солиғини шариатга зид деб фармонга имзо чекмай, хон қаҳрига дучор бўлади. Бухорога қочиб ўша ерда билимдонлиги туфайли Вобкент қозиси лавозимига сайланади. Ўзининг ҳалоллиги туфайли бу жойда ҳам Бухоро амири таъқибига учраб зиндонга тушади. Ҳайрихоҳ дўстлари ёрдамида Тошкентга келади.

Уламолар эътиборини қозонган Шарифхўжа тез орада Шайхонтаҳур даҳаси қозилигига сайланиб бу лавозимда 22 йил хизмат қилади. Шарифхўжа ҳақида «Туркестанские ведомости» газетаси бир хабарида уни Тошкент қозилари орасида энг билимдони деб атаган. Газетанинг 1890 йил 18 сентябридаги сонида уни Хўжа Аҳрор мадрасасининг «энг катта профессори» деб аталгани бежиз эмас. У рус мустамлака амалдорлари томонидан ҳам таъқибга олиниб кўп туҳмат ва жафо кўрган. 1892 йил қўзғалонидан сўнг у 4 ўғли билан қамалиб Хўжандга сургун қилинади. Жазо муддати давомида у хасталаниб икки йилдан сўнг шаҳарга қайтиб, Эшонқули додхоҳ мадрасасида мударрис лавозимида умрининг охирига қадар ишлаган.

АҲМАДХЎЖА ВА МУҲИДДИН ХЎЖА

Туркистон ҳарбий округи суди юзбоши лавозимида ҳалол хизмат қилиб юрт аҳлининг мустамлака истибдодига қарши кўтарган қўзғалонига бош бўлган Ахмадхўжа Абдурашидхўжаевни 1892 йил 10 декабрдаги мажлисида осиб ўлдиришга ҳукм қилди. Аммо жамоатчилик фикрини ҳисобга олиб бу ҳукм 15 йил сургун билан алмаштирилди. Собиқ юзбоши бу муддатни ўташ давомида саломатлигини буткул йўқотиб 1907 йили Тошкентга қайтгач, кўп ўтмай вафот этди.

Рус мустамлакачи маъмурлари Тошкентдаги баобрў уламо, Себзор қозиси Муҳиддинжўха Ҳакимхўжаевни (1902 йилда вафот этган) 1892 йил воқеаларига «жинояткорона муносабатда бўлган» дея лавозимидан олиб ташлашди. Ўз даврининг етук зиёлиси, уламо, мударрис ва журналист Муҳиддинхўжа ҳақида узоқ йиллар эски шаҳар полицияси бошлиғи бўлиб ишлаган генерал Н. С. Ликошин ўзининг «Туркистонда кечган ярим умрим» (Петроград 1916) китобида анчагина фикрлар юритган. Миллатпарвар, адолатли ва ғоят номусли бу инсон ўз ҳаётида жоҳил бойлар, маҳаллий корчалонлар ва мустамлака маъмурияти томонидан кўп туҳмат ва жафоларга дуч келган. Муҳиддинхўжанинг обрў-эътибори шундай кучли эдики, у лавозимидан четлатилгандан кейинги қози сайловида ҳам одамлар унинг номзодига овоз беришган. Руслар кўрсатган номзод борйўғи 12 овоз, Муҳиддинхўжа эса 62 овоз олиб сайловда ғолиб чиққан. Аммо губернатор сайлов натижасини бекор қилиб янгидан сайлов тайин қилган ва унинг номзодини қўймасликни буюрган.

Ҳеч ким ва ҳеч нарса унутилмайди. Ўзбекистон истиқлол сари қадам ташлаётган шу кунларда халқимиз ўз эрки учун курашган ва бу йўлда жонини фидо этган фарзандларини фахр ила тилга олади. Тошкент қўзғолони раҳбарлари ҳам эл хотирасидан мангу ўчмагай.

Ҳамдам СОДИҚОВ,
Абдулла Авлоний мукофоти соҳиби.

• **СПОРТ** •

ПРЕЗИДЕНТ СОВРИНИ КИМГА НАСИБ ЭТАРКИН?

9—11 август кунлари Шаҳрисабзда соҳибқирон Амур Темур хотирасига бағишланган халқаро кураш турнири ўтказиладиган бўлди. Ўзбекистон миллий кураш федерацияси собиқ иттифоқнинг мустақил давлатларидан ташқари 17 мамлакатдан курашчиларни таклиф қилди.

Шу кунларда ушбу халқаро мусобақада фақат федерация эмас, балки Қашқадарё вилоят ҳокимияти, вилоят спорт кўмитаси ҳам тайёргарликни авж олдириб юборди. Кураш ўтказиладиган майдонлар мусобақага тайёрланмоқда. Меҳмонларни кутиб олиш, жойлаштириш, транспорт воситалари билан таъминлаш бўйича қатор тадбирлар амалга оширилаяпти. Курашиш қоидалари олимпия тизими бўйича ўтказишга келишилди. Федерациянинг янги ишлаб чиққан қонун-қоидасига кўра мусобақада иштирок этишни истаган барча ёшдаги курашчилар қатнаша оладилар.

Беллашувда 35 ёшгача бўлган курашчилар беш вазнда,— 35 ёшдан 45 ёшгача 3 вазнда, 45 ёшдан 60 ёшгача, икки вазнда 60 ёшдан юқори бўлган полвонлар вазнларидан қатъий назар майдонга тушаверадилар.

Барча спортчилар ёши ва оғирлигидан қатъий назар бош ҳакам рухсати билан мутлақ биринчиликда қатнашадилар. Ҳар бир тоифа ғолибларига беш, уч, икки минг сўмдан пул мукофоти ажратилди.

Ўзбекистон Президенти И. Каримов ўтказиладиган халқаро турнирдан хабар топганидан сўнг бу хайрли тадбирга ўз шахсий улушини қўшишини таъкидлади. У турнирнинг мутлақ ғолибига Ўзбекистон Республикаси Президентининг шахсий совринини берилишини айтди. Республика Президентининг бу хайрли иши нафақат федерация раҳбариятини, балки ўлкамиз полвонлари, кураш мухлисларини ғоят қувонтириб юборди.

Шу кунларда республикамизнинг барча вилоят ва шаҳарларидан 200 дан зиёд кучли полвонлар мусобақага ҳозирлик кўришаяпти. Президент соврини кимга насиб этаркин?

Федерация мутасаддиларининг айтишига қараганда, бу халқаро турнирни ўтказишдан мақсад ўлкамизда миллий курашни ривожлантириш, қадимий кураш анъаналарини, усулларини, турларини қайта тиклаш, оммавийлаштириб уни жаҳонга танитиш экан. Улар миллий курашни Осиё ва олимпия ўйинлари қаторига қўшиш, ҳозирги тақчиллик пайтида халқнинг руҳини кўтариш, миллатлараро дўстликни мустаҳкамлаш, соғлом ҳаёт тарзини тарғиб қилиш ва шу йўл билан республикада осойишталикни барқарорлаштиришга кўмаклашиш эканлигини таъкидлашди.

И. ТОШЕВ.

ЙЎЛИ ТОПИЛДИ

ПОЙТАХТНИНГ Абдулла Қаҳҳор кўчасидаги руҳий касалликлар диспансери энг сершовқин жойлардан бири. Катта кўчадан қатновчи транспортлар товуши кечаю кундуз тинмайди. Бу эса беморлар саломатлигига тескари таъсир кўрсатади. Аҳволни яхшилаш учун кўп идораларга мурожаат қилинди, бироқ нафи бўлмади. Ҳатто бир йўл белгисининг ўзи 20 минг сўм турар экан. Бу ҳозирги шароитда шифохона учун оғирлик қилади. Ниҳоят, Яккасарой район давлат автомобиль назорати ходимлари кўчани ўз оталиқларига оладиган бўлишди. Махсус пост ўрнатилади ва назоратчилар транспорт воситалари тезлиги ва сигнал чалмаслигини тартибга солиб турадилар. ДАН ходимларининг бу ҳимматидан беморлар хурсанд.

З. ЗАЙНУТДИНОВ.

ЁШЛАР ИТТИФОҚИ ВА ОРОЛ

Оролбўйилик юз нафар бола ёзги таътил кунларини курорт шароитларида ўтказяпти. Уларни Фарғона водийсидаги энг яхши соғломлаштириш лагерларидан бири бўлган «Старт» лагери қабул қилди. Бу лагер Шоҳимардоннинг хушманзара ерида жойлашган. 20 кун мобайнида болалар дам олибгина қолмай, даволанишади ҳам. Бу ерда ишлаётган тажрибали даволовчи врачлар экология фалокати зонасидан келган болаларга зарур тиббий ёрдам кўрсатадилар. Нукусдан, Хоразм ва Навоий вилоятларидан келган болаларнинг дам олишини Ўзбекистон Ёшлар иттифоқи марказий қўмитаси ва республика Касаба уюшмалари федерацияси кенгаши ташкил қилди ва ҳақини тўлади. Бу — Ёшлар иттифоқи марказий қўмитасида ишлаб чиқилган «Болалар ва Оролбўйи ёшлари» катта дастурининг бир қисмидир.

Ҳозир Хоразм вилоятининг ҳар бир районида Ёшлар иттифоқи маблағи ҳисобидан ўрнатилган сувни тозаловчи қурилмалар муваффақиятли ишлаяпти. Бу ташкилот Бухородаги болалар тиббиёт марказига турли хилдаги асбоб-ускуналар ва дори-дармонлар сотиб олиш учун 200 минг сўм ажратди. Ўтган йили иттифоқ Қорақалпоғистоннинг соғлиқни сақлаш муассасаларига бир ярим миллион сўмдан ортиқ пул ажратди. Пулнинг бир қисми ҳозирдаёқ тиббий асбоблар, бир марта ишлатиладиган шприцлар ва дори-дармонлар сотиб олиш учун сарфланди. Қолган қисми эса экология фалокати зонасидаги мактаб ўқувчилари учун соғломлаштириш лагерлари қурилишига сарфланади.

— Биз биринчи марта Оролбўйи болаларини дам олиш ва даволаниш учун бошқа минтақага олиб бордик, — дейди Ўзбекистон ёшлар иттифоқи марказий қўмитасининг котиби Шуҳрат Қосимов. — Болалар йил давомида яхши дам олишлари ва кучга тўлишлари учун бундай сафарлар доимий бўлишини хоҳлаймиз. Бундан ўқув жараёнига зарар етмайди. Ҳамма нарса ўйлаб қилинган — бундай йил бўйи ишлайдиган соғломлаштириш лагерларида мактаблар очилади, улар махсус дастур бўйича иш олиб боради. Болаларни республикадан ташқарида дам олишини пул билан таъминлашга имконимиз йўқ. Бугунги кунда бунга катта маблағ талаб қилинади. Ўзбекистоннинг ўзида ҳам ажойиб курорт жойлари бор-ку, ахир.

— Бизнинг иттифоқимиз ишлаб чиққан «Болалар ва Оролбўйи ёшлари» дастури кўп қирралидир, — деб давом этди Шуҳрат Қосимов. Унга фақат болаларнинг соғлиғи тўғрисида ғамхўрлик қилишгина кирмайди. Биз умумий муаммони ҳал этишга ўз ҳиссамизни қўшмоқчимиз. Республиканинг катта ижодий имкониятларга эга бўлган ёш олимларини Орол денгизини тиклашга, ана шу табиат масканидан бундан буён фойдаланишнинг энг мақбул экологик, техникавий шартларини излашга жалб этиш зарур. Бу масалалар бўйича илмий-амалий конференция ўтказдик. Конференцияда Ўрта Осиё ва Қозоғистон Республикалари ёш олимлари иштирок этишди. Улар ишлаб чиқилган тавсиялар яқинда нашр этилган рисоладан жой олди. Энг қизиқарли таклифларимиз билан Республика ҳукуматига мурожаат қилмоқчимиз.

А. ИВАНОВА,
ЎзА мухбири.

ЭЪЛОНЛАР

Корхона ва муассасалар раҳбарлари диққатига

Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодий фаолиятлар миллий банки кўпчиликнинг талабига биноан

Америка долларларини

сотувга чиқаради.

Маълумот учун телефонлар:

☞ 33-68-07; 33-98-72. ☜

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

Жамғарма банки

Мустақил Ўзбекистон 30 июлда Самарқанд шаҳрида республиканинг 1992 йилги 12 фоизли ички ютуқли заёмининг биринчи тиражини ўтказади. Заём облигацияларини сотиб олишга шошилинг!

250000 сўмлик бош ютуқ сизга насиб этиши мумкин. Заём облигациялари жамғарма банки, агросаноат банки, Ўзбекистон саноат қурилиши банки муассасаларида эркин сотилмоқда ва сотиб олинмоқда.

12 фоизли заём облигациясини сотиб олиш билан сиз республика мустақиллигини мустаҳкамлашга ўз ҳиссангизни қўшган бўласиз.

Сизга омад ёр бўлсин!

Сизни республика заёмининг биринчи тиражига бағишлаб Самарқанд шаҳрида ўтказиладиган байрам тантаналарида иштирок этишга таклиф қиламиз.

БУЮРТМАЛАР ҚАБУЛ ҚИЛАМИЗ

«МЕРОС» кичик корхонаси турли иш қоғозлари (бланкалар) тайёрлаш бўйича буюртмалар қабул қилади.

МАНЗИЛИМИЗ: 700113, Тошкент шаҳри, Қатортол кўчаси, 60-уй, 6-қават.

ХАЛҚ СЎЗИ • НАРОДНОЕ СЛОВО

● ТЕЛЕФОНЛАР:
маълумот учун 33-07-48;
эълонлар бўлими 32-09-25.
Индекс: 64608. Буюртма Г—197.

МУАССИСЛАР:
Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Раёсати ва Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси.

Бош муҳаррир Анвар ЖУРАБОЕВ.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:
Карим БАҲРИЕВ, Эсирган БОЛИЕВ (масъул котиб, «Халқ сўзи»), Салоҳиддин МУҲИДДИНОВ, Зоҳид НОРМУҲАММЕДОВ, Ҳабибулла ОЛИМЖОНОВ (бош муҳаррирнинг биринчи ўринбосари), Лев ПАК (бош муҳаррир ўринбосари, «Народное слово»), Абдукарим РАҲИМБЕРДИЕВ (бош муҳаррир ўринбосари, «Халқ сўзи»), Қулаҳмад РИЗАЕВ, Эркин САМАНДАР, Азим СУЮН, Александр ТЮРИКОВ (бош муҳаррир ўринбосари, «Народное слово»), Александр УЛИЧКИН (масъул котиб, «Народное слово»), Муҳтарама УЛУҒОВА (бош муҳаррир ўринбосари, «Халқ сўзи»), Раим ФАРҲОДИЙ, Шавкат ЯҲЁЕВ, Пиримқул ҚОДИРОВ, Саидаҳрор ҒУЛОМОВ.

● МАНЗИЛИМИЗ:
700000, ГСП
Тошкент шаҳри, Ленинград кўчаси, 19-уй.

● Таҳририятга ҳажми 7 қоғоздан ошган материаллар қабул қилинмайди. Фойдаланилмаган мақолаларга ёзма жавоб қайтарилмайди.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаачилик концерни. Тошкент шаҳри 700083, Ленинград кўчаси, 32-уй. Босишга топшириш вақти 21.00 Босишга топширилди. 20.45. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12